

Het Hospitaal te Oostende

Het huidig hospitaal te Oostende heeft een lange voor- geschiedenis, waarvan we hier de grote trekken willen aanduiden. Vooral met behulp van het tot nog toe niet gebruikte materiaal dat in het Bisschoppelijk Archief te Brugge (BAB) voorhanden is : nl. Bundel F.-XC, waar we de losse stukken chronologisch hebben gerangschikt, en de Acta van de Brugse bisschoppen (AAEB). Waar geen bronnen worden aangegeven, zijn de inlichtingen getrokken uit F.-XC.

Te Oostende werd vroeger de armen- en ziekenzorg door verschillende instellingen behartigd : 1) het vroegste gasthuis, waar we in de vijftiende eeuw Grauwzusters vinden, en sedert de zeventiende eeuw, Zwartzusters ; 2) het godshuys van Nuys of de Drie Koningen, en enkele ke- ren ook fundatie St. Elisabeth geheten ; 3) het hospi- taal Reyngoet. Over deze inrichtingen zijn de locale ge- schiedschrijvers doorgaans zeer beknopt, niet altijd zeer duidelijk, soms onnauwkeurig. Deze bijzonderheden trach- ten we hier samen te vatten, aan te vullen en te verbeteren.

I. — 'T OUD GASTHUIS GRAUWZUSTERS - ZWARTZUSTERS

Een gasthuis bestaat te Oostende omstreeks 1400. Vol- gens Sanderus wordt een pauselijke aflaatbrief voor het gasthuis uitgevaardigd in 1402 ¹. Deze aflaatvergunning is zeer waarschijnlijk in verband te brengen met de verplaat- sing van de inrichting van de oude naar de nieuwe stad, na de grote vloed van 1394. In 1401 worden de straten en de bouwpercelen afgebakend en is het nieuw gasthuis in aanbouw ². De oudste bekende stadsrekeningen (1403 -

(1) *Flandria Illustr.*, uitg. 1735, II, bl. 220.

(2) E. VLIETINCK: *Het oude Oostende* (1897), (voortaan ver- meld: V.O.), bl. 30, 32.

1405) vermelden een « broeder Andries van den gasthuuse »³. In 1411 is er spraak van een zuster Lise ; de overste van het gasthuis meent Vlietinck⁴ — en zijn veronderstelling zal wel juist zijn ; daar, voor dezen tijd, buiten het gasthuis, geen kloosters te Oostende kunnen aangevozen worden. In 1429 zien we de notabelen opnieuw be-raadslagen over de verplaatsing van het gasthuis⁵. Het zal echter nog een hele tijd duren, eer het plan wordt verwezenlijkt ; want eerst in 1537 komt de suffragaan van Doornik de kapel van het nieuw zusterhuis consacreren⁶. Op het stadsplan door Jakob Deventer (1551), heeft Vlietinck twee zusterhuizen aangeduid : het oud (\pm 1400), in de Gasthuisstraat, dicht bij den Havendijk ; en het nieuw, in de Kerkstraat, in de buurt van de nieuwe parochiekerk⁷. Al is de nieuwe inrichting met zijn kapel in 1537 klaar gekomen, toch moesten de gebouwen van het vroeger zusterhuis in 1551 nog rechtstaan. In 1618 zal men, voor het herstel van het hospitaal in de Kerkstraat, de materialen gebruiken « van zeker vervallen gasthuys, staende omtrent de vesten ». Ongetwijfeld is hier het oud zusterhuis bedoeld.

Buiten de zusters wordt ook, in 1403, en een laatste keer in 1423, een broeder vermeld. Vlietinck zegt : wellicht de geestelijke bestuurder⁸. Maar dat is niet waarschijnlijk : men zou hem niet « broeder », maar Heer of Meester Andries geheten hebben. Het zal een van deze broeders zijn, die we, in de middeleeuwse stadshospitalen, nevens de zusters aantreffen. Aanvankelijk verplegen de broeders de mannelijke zieken ; met de vijftiende eeuw wordt de ziekendienst doorgaans volledig door de zusters overgenomen. De broeders, waarvan het aantal voortdu-

(3) G. G. DEPT : *De oudste rekening van Oostende*, AEm., 1932, bl. 195.

(4) V. O., bl. 157.

(5) Ibid., bl. 156.

(6) Ibid., bl. 156.

(7) Ibid., stadsplan tegenover bl. 146.

(8) V. O., bl. 157.

rend vermindert, zijn meer aangewezen op de bedrijvigheid buitenhuis: beheer van het domein en van de finanties. Het treft wel dat onze broeder te Oostende juist in soortgelijke aangelegenheden vermeld wordt.

Zijn deze « broeders » en « zusters » kloosterlingen? Niet noodzakelijk. De meeste oude stadshospitalen, die in de XIIe-XIIIe eeuw ontstaan, worden bediend door niet-kloosterlingen. Deze verplegers heten wel broeders en zusters, maar zijn feitelijk proveniers, d.i., zoals de zieken, worden ze onderhouden uit de inkomsten van het gesticht. Ze leggen geen kloostergeloften af. Ze zijn in alles onderworpen aan het stadsbestuur, dat ze aanvaardt en afdankt. Ze kunnen uit eigen beweging weggaan. Ze krijgen echter geen loon, en dienen « om God ». Over 't algemeen zijn deze verplegers en verpleegsters, in de loop van den tijd, tot echte kloosterlingen geworden; maar deze evolutie is nu eens zeer vroeg doorgemaakt, elders komt ze zeer laat. Doorgaans wordt de zogeheten regel van St. Augustijn aangenomen en het Augustijnenhabijt: wit binnenhuis en zwart buitenhuis⁹. Of men in het gasthuis te Oostende bij het eerste stadium gebleven is tot in de jaren 1400, ofwel of de broeders en zusters dan Augustijnen-kloosterlingen waren geworden, is niet uit te maken.

* * *

In 1545 vinden we voor 't eerst de vermelding Grauwzusters, Grisei sorores, en later de meer expliciete benaming: zusters van de Derde Orde van St. Franciscus. Sedert het einde der dertiende eeuw, zien we veel vrome vrouwen, die in de Franciskaanse Derde Orde zijn getreden, zich verenigen in communauteit. Ze dragen het Franciskaans habijt van grijze of grauwe wol; wat ze Grijze of Grauwzusters doet heten. Om in de bestaans-

(9) M. ENGLISH: *Het H. Geesthuis en de Potterie*, AEm. 1938, bl. 69, vooral bl. 71-77.

noodwendigheden te voorzien, zijn deze zusters op velerlei gebied werkzaam : spinnen en weven, school houden, kostgangers opnemen, ouden van dagen verplegen, geesteskranken en ook zieken. Hier staan we dus voor het omgekeerde van de boven aangeduide evolutie : niet het hospitaal wordt klooster, maar het klooster wordt hospitaal. Deze Derde-Ordehuizen zijn geen dubbelkloosters : de mannelijke Derde-ordelingen (Tertianen) en vrouwelijke (Tertiarissen) wonen in afzonderlijke huizen ¹⁰.

Heel dikwijls staan de Grauwzusters bij de lokale geestelijken niet in de gunst ; door de pauselijke curie worden ze echter beschermd. In 1414 wordt een pauselijke brief uitgevaardigd ten gunste van zes kloosters van Grauwzusters in Vlaanderen : Diksmuide, Ieper, Nieuwpoort, Poperinge, St.-Winoksberge en Veurne. Enkele jaren later worden deze voorrechten uitgebreid tot de kloosters van Duinkerke, Hondschote en St.-Omer ; in 1436, tot alle Derde-Ordezusterhuizen in de bisdommen Doornik, Kamerijk, Luik en Terwaan. Dit alles wijst op een intense verbreiding en versteviging van het Grauwzuster-instituut in onze landen ¹¹.

Broeders worden voor 't laatst in het Gasthuis te Oostende vermeld in 1423. 't Zal maar na deze datum zijn dat de Grauwzusters, die geen broeders opnemen, in het huis zullen gekomen zijn. Houdt deze verandering van personeel verband met de verhuizing naar het Nieuw-Zusterhuis, waarover men in 1429 beraadslaagt ? Misschien wel. De veronderstelling past in elk geval heel goed in het raam van de bekende feiten. En valt, wat de datering betreft, goed samen met de expansie van het Grauwzuster-instituut in Vlaanderen. Dat de naaste omgeving van Oostende in de beweging meeding, blijkt o.m.

(10) Het *Monasticon Batavum* I (1941) en *Suppl.* (1942), geeft onder de talrijke Derde-Ordehuizen in Noord-Nederland, slechts een enkel voorbeeld van dubbelklooster, nl. te Aalsum (Friesland).

(11) OPDEDRINCK: *Het klooster der Zusters Penitenten te Poperinghe* (1913), bl. 16.

uit het feit, dat het nabije Nieuwpoort reeds in 1469 zijn tweede Grauwzusterklooster zag ontstaan.

Dat de Grauwzusters reeds ± 1429 te Oostende zouden gekomen zijn, blijft toch maar een gissing. Wel wordt dit jaar over een Nieuw Zusterhuis gesproken, maar we weten niet of men toen al dan niet met de verwezenlijking van het opzet begon. Men werkte in een zeer traag tempo in het nieuwe stadsgedeelte, zoals uit de bouwgeschiedenis van de nieuwe parochiekerk blijkt. Maar in 1537, wanneer de kapel van het Nieuw Zusterhuis wordt ingewijd, zijn de Grauwzusters er zeker gevestigd. Voortaan blijven onze hospitaalzusters, Grauwzusters heten. Totdat ze, in 't begin der zeventiende eeuw door Zwartzusters zullen vervangen worden.

* * *

Welke is de bedrijvigheid van onze hospitaalzusters ?

Zoals onze meeste oude stadshospitalen — het woord *hospitale* = gasthuis zegt het duidelijk — is dit te Oostende, in het begin, hoofdzakelijk een passanteliedenhuis voor behoeftige reizigers en vreemdelingen. Wanneer in 1644, vanden Zype, secretaris van den Brugsen bisschop, het archief van het hospitaal komt napluizen, noteert hij, dat de inrichting reeds vóór 1544 door de stad werd gedoteerd, « sub onere hospitalitatis transeuntium pauperum, juxta ordinationes politicas magistratus » ¹². In 1570 wordt door het stadsbestuur een subsidie uitgekeerd « om lynwaet ende decxsels te coopen voor den armen die ten zelve gasthuuse commen logieren » ¹³. Alhoewel we de zusters hier, zoals in de meeste steden, ook heel vroeg met de ziekenverpleging begaan zien. Zo tijdens een epidemie, in 1545, wanneer ze uit dien hoofde een « gratuititeit » ontvangen ¹⁴. Zo zien we het hospitaal te Oostende de gewone ontwikkeling doormaken, van

(12) AAEB., 21 April 1644.

(13) V. O., bl. 157.

(14) Ibid., bl. 157.

Passanteliedenhuis tot Ziekenhuis. Terwijl in de latere periode, met de Zwartzusters, de ziekenverpleging in het hospitaal allengerhand plaats zal maken voor de verpleging ten huize, die eigen was aan de Zwartzusters.

In het gasthuis stond de stadswaag. De inrichting bezat het recht « vande ballanche, metgaders trecht vande mate ende martghelde »¹⁵. Soortgelijke afstand van stadsrechten ten voordele van de hospitalen is een zeer gewoon verschijnsel. Juist omdat het « hun » hospitaal is, wordt de inrichting door de magistraat op deze wijze gefinancierd. Het St-Janshospitaal te Brugge bezat het recht van « wynscrooden » ; St-Niklaas te Kortrijk, het kraamrecht op de twee jaarmarkten ; het hospitaal te Poperinge, het marktkraamrecht en de opbrengst van allerlei taksen geheven in het stedelijk « Wulhuus ». Het hospitaal te Veurne bleef, tot in 1849, in bezit van de opbrengst van de Graanmarkt.

* * *

Vlietinck heeft er op gewezen dat het beleg van Oostende (1601-1604) een nieuw hoofdstuk in de geschiedenis van de stad inluidt. Zelfs een nieuwe tijdrekening. Officiële bescheiden spreken van : het zoveelste jaar na de Reductie¹⁶. Hier begint nog een nieuw hoofdstuk in de geschiedenis van het gasthuis. Juist het minst bekende hoofdstuk ; niet het minst interessante.

Gaan we eerst nog enkele jaren achteruit. In 1570, en andermaal in 1577, wordt door de geestelijke overheid een onderzoek ingesteld bij de Grauwzusters. Zijn er afvalligen ? Of ten minste sympathiserenden met de nieuwe leer ? Wel mogelijk. En zoiets zou kunnen gebeurd zijn onder den invloed van den Oostendsen pastoor Aernouts, die tot het Protestantisme overging¹⁷. In 1579 zijn de zusters in het Gasthuis verdwenen en vervangen door

(15) Ibid., bl. 156.

(16) V. O., bl. 8-9.

(17) Ibid., bl. 171.

leke-verpleegsters. De inkomsten van Maat en Gewicht worden door het stadsbestuur genaast, maar bestemd voor het onderhoud van de zieken. In 1580 worden de kloostergoederen verkocht en de stadswaag overgebracht naar het Vleeshuis ¹⁸.

De Grauwzusters verdwijnen dus uit de geschiedenis van 1579 tot enkele jaren na de reductie. Wat is er gebeurd?

Bowens, die in 1792 schreef en, zoals hij getuigt, de oude gedenkschriften van 't klooster mocht raadplegen, beweert dat onze zusters, bij het Beleg (1601) naar Sluis zijn uitgeweken; vanwaar ze, in 1607 « op ernstige aenzoeeking van het magistraat en van den bisschop van Brugge » naar Oostende terugkeerden. In zijn tijd waren de Grauwzusters vervangen door Zwartzusters. Wanneer die verandering gebeurde, zegt hij niet. Hij vergenoegt zich met te schrijven: « de Grauwe — alsnu Zwarte Zusters ». Maar het klooster was op dezelfde plaats gebleven: in de Kerkstraat ¹⁹.

Bowens zal niet juist gelezen hebben. Of, wat even goed mogelijk is, zijn oude gedenkschriften waren slechts onbetrouwbare aantekeningen. Eerst schijnt het klooster niet tot 1601 in stand gebleven te zijn. Zoals we even zagen, zijn de zusters al in 1579 door leken vervangen. Zijn ze naar Sluis uitgeweken? Sluis was Spaans van 1578 tot enkele maanden na de Reductie van Oostende, in 1604. De migratie naar Sluis blijft dus mogelijk. Het is nog mogelijk dat Bowens of zijn « Gedenkschriften » tot deze conclusie zijn gekomen door een document, waarover we aanstonds moeten handelen, en waarvan de juiste zin niet heel duidelijk is. De terugkeer van de Grauwzusters is echter niet van 1607, maar van twee jaar later. Er is geen spoor dat zoiets gebeurde op aandringen van de magistraat.

(18) *Ibid.*, bl. 214-215.

(19) J. BOWENS: *Nauwkeurige beschryving der oude en beroemde zee-stad Oostende*. 1792, I, bl. 17, 104.

Den 21 Mei 1609 gaf het stadsbestuur de toelating aan de Grauwzusters — is het de vroegere communautiteit of een andere? — om zich te Oostende te vestigen. Dit in antwoord op een verzoekschrift, uitgaande van « de moeder van den clooster van de graususterkens binnen Sluys, haer refusie genomen hebbende in Brugge, soo over hem als (over) twee religieusen van de selve oorder, voor de rebellie gewoont hebbende binnen de voorseyde stede »²⁰. Over de juiste betekenis van « voorseyde stede » kan getwist worden. Bowens in zijn gedenkschriften verstaat : Oostende. Best mogelijk, en laten we voorlopig deze interpretatie tot de onze maken. De zusters zijn gekomen « omme te besichtigen de plaetse van haerlieder convent, dewelcke gedeurende de rebellie... geheel geruyneert es geworden ». Ze vragen « seecker woonplaetse by maniere van provisie » om, in geval van besmettelijcke ziekten, ten dienste te staan van de bevolking. Ze verhoppen « dat haerlieder overheyt alhier wel senden sal ses religieusen... ofte meer, indient noot sy... met presentatie oock van jonge dochterkens te leeren lesen, schryven, nayen, maecken van spellewerck en de andere diergelycke saecken... ». Eindelijk vragen ze nog 't recht van maat en schaal « soo sylieden hier voormaels... gehadt hebben ».

Er pleit inderdaad veel voor de veronderstelling dat « de twee religieusen » die met de moeder van 't Sluise convent zijn meegekomen, tot de vroegere communautiteit van Oostende behoorden. Ze zijn wellicht meegereisd om de plaats van 't verwoeste klooster aan te duiden. Het klooster is onbewoonbaar ; daarom wordt aan de magistraat gevraagd een onderdak te willen verschaffen. Dat is enkel « bij maniere van provysie », totdat « de beterynge des tyds » de herstelling van het geruïneerd klooster mogelijk maakt. Men kan er een zeker bezwaar in vinden dat men het recht van maat- en schaal niet eenvoudig op-

(20) *Fragmenta*, I, 259, waar het hele verzoekschrift staat afgedrukt.

eist, zoals de oude communauteit had kunnen doen; maar dat er ootmoedig om gevraagd wordt, als om een gunst. Doch men kan hier inbrengen dat dit recht veertig jaar geleden door de stad genaast was, en dat hiermede als een nieuwe toestand was geschapen.

Een ernstiger bezwaar is dat het verzoekschrift uitgaat, niet van de twee religieuzen, wat heel natuurlijk zou zijn indien ze tot de communauteit van Oostende behoorden, maar van de moeder van de Grauwzusters te Sluis ²¹, die als vreemdelinge, geen aanspraak kon doen gelden op de rechten en privileges van het vroegere klooster. Maar de opwerping wordt weerom minder zwaar, als men bemerkt dat we hier bij een soort groepering van Grauwzusterskloosters staan, een centralisatie — de moeder spreekt van « heurlieden overheyt », — waarvan, meen ik, in de geschiedenis van onze Vlaamse Grauwzusters, niet veel merkbaar is. Misschien was het ook maar een begin van groepering, die door de moeilijke tijdsomstandigheden was opgedrongen, maar die niet werd doorgedreven, en in de geschiedenis geen merkbare sporen naliet. En eindelijk, zoals zekere locale schrijvers het verstaan hebben, is het nog mogelijk dat de overste van de Sluise Grauwzusters, ook tot de vroegere communauteit van Oostende zou behoord hebben. Echter nog niet als overste. En daarom hier heet « de moeder van den clooster... binnen Sluys ».

Waarschijnlijk, toch niet heel zeker, waren de Grauwzusters uit Oostende naar Sluis uitgeweken, en zijn de laatste religieuzen in 1609 naar Oostende teruggekeerd. Is dit gebeurd, dan is er continuïteit in de

(21) JUTEN: *Slusana Sacra* (AEm., 1904, bl. 217) vermeldt twee zusterkloosters te Sluis, het Maria-gasthuis in de Kapellestraat en het Magdalena- of Catharinaklooster op de Zuidkant (bl. 221). Het *Monasticum Batavum* (I, 176), spreekt van twee kloosters van Tertiarissen of Grauwzusters: Ste Catharina en de Magdalena. Het blijkt nochtans uit een oorkonde, bij JUTEN afgedrukt (bl. 242), dat deze twee kloosters een en zelfde zijn: « Moedere van den convente van S. Katheryne gheseyt de Maecheleene ».

geschiedenis van de inrichting. Maar het is waarschijnlijk dat in 1609 ook Grauwzusters van Sluis naar Oostende overkwamen. En, zoals we dadelijk zullen zien, nog andere dan Grauwzusters.

* * *

Den 11 Februari 1612 gaf de bisschop van Brugge een apostille op een verzoekschrift, dat van de Grauwzusters te Oostende uitging ²². Heer Maes, ontvanger van het hospitaal te Sluis, krijgt bevel, uit de inkomsten van dit hospitaal zestig pond gr. te betalen aan de Grauwzusters te Oostende, om ze te helpen in 't herstellen van haar klooster: « behoudens dat de voers. Moeder sal noch onderhouden syn medeghesusters naer behoert ». Die heer Maes schijnt wel de traditionele broeder-ontvanger te zijn, dien we in onze stadshospitalen met Augustijnen-verplegers gewoonlijk aantreffen. Of ten minste in de plaats van dien broeder gekomen te zijn; wat wellicht door de tijdsomstandigheden te verklaren is. De bewoording « syn medeghesusters » laat dit veronderstellen. Hiermede wordt het duidelijk dat het Maria-gasthuis te Sluis niet door Grauwzusters was bediend: in dit geval zou er geen spraak kunnen zijn van « medebroeder ». In ruil voor het toegestaan hulpgeld, moet het klooster te Oostende de hospitaalnonnen van Sluis onderhouden. Hiermede is nog niet gezeid dat die uitgeweken zusters in de communauteit te Oostende zijn opgenomen; maar dat is het meest waarschijnlijke, en uit wat volgt wordt het bijna zeker.

Begin 1612 is de overste van onze Grauwzusters, Maria van Beerst, overleden; den 22 April van dit jaar wordt tot moeder verkozen zuster Janneke Offlanck. Den 15 Juni 1623 richt moeder Offlanck een suppliek tot den bisschop om, ten voordele van het hospitaal te Oostende te mogen verkopen: een stuk grond te Monnikenrede gelegen, be-

horend aan de Zwartzusters « wylent binnen de stadt van Sluys, danof de moeder van de voors. hospitaale (nl. te Oostende), als supervivante vanden voorn. clooster binnen Sluys, d'administratie is hebbende »²³. Bedienden deze Zwartzusters te Sluis het Maria-gasthuis aldaar? Of is hier een ander klooster te Sluis bedoeld, klooster dat aan de locale geschiedschrijvers onbekend bleef? ²⁴ Het is me niet recht duidelijk.

En nu komt het interessantste. Moeder Offlanck, laatste Zwartzuster van Sluis, is bij de Grauwzusters van Oostende opgenomen, en wordt er zelfs overste. Maar is toch geen Grauwzuster geworden. Het bewijs hiervoor wordt geleverd door de eedformule, die ze, bij 't aanvaarden van haar ambt, eigenhandig ondertekende. Ze belooft de bisschop « ghehoorsaemheynt naer den reghel van St. Augustyn »²⁵. Niet zoals een Grauwzuster zou beloofd hebben: naar de regel van St. Franciscus. Een eigenaardige toestand, die wellicht te verklaren is door de troebele toestand van de tijden. Want het klooster, met de Zwartzuster als overste, blijft er een van Grauwzusters. Nog in 1628 zal bisschop Christophori in zijn Status spreken van: conventus monialium tertii ordinis Sti Francisci.

Maar de regering van Moeder Offlanck tekent ongetwijfeld de overgang van het oud statuut naar het nieuw, van de Grauwzusters naar de Zwartzusters. Waarschijnlijk is die verandering al in feite gebeurd onder haar bestuur, al komt de officiële erkenning ervan en bekrachtiging slechts enkele jaren later.

Moeder Offlanck sterft den 3 Mei 1632²⁶; ze wordt vervangen door Pieternelle Janssens, die geïnstalleerd

(23) AAEB.

(24) Het *Monasticum Batavum*, III, dat de kloosters van de Augustijnen-observantie opsomt, ook de gewone hospitaalzusters en Zwartzusters, spreekt niet van Zwartzusters te Sluis.

(25) AAEB, 22 April 1621; de eedformule is ingelast tussen bl. 55-56.

(26) De hier aangehaalde bijzonderheden komen uit AAEB, onder de opgegeven data. We verwijzen ook naar een serie artikels in het Oostends weekblad *De Zeegalm* (Nov.-Dec. 1947).

wordt den 27 Juli. De bisschop heeft de reis naar Oostende niet durven ondernemen, « cum expectatus passe-portus ab haereticis non obtineretur » ; toestanden die we thans beter hebben leren verstaan. Den 31 Juli richt hij een schrijven aan de communiteit : er wordt een « medemoeder » aangesteld, zuster Kathelyne Offlanck, waarschijnlijk een verwante van de overleden moeder ; en er wordt erop gesteund dat de zusters, bij het verplegen van de zieken aan huis, steeds getweeën moeten zijn. Medemoeder is destijds de geijkte benaming bij de Zwartzusters. De huisverpleging is altijd geweest de eigen bedrijvigheid van de Zwartzusters. Maar laten we daar nog niet te veel op steunen. In 1638 (Nov.) en 1639 (15 Maart) spreken de bisschoppelijke Acta, waar het over onze zusters gaat, van « klooster van St. Augustijn ». Eindelijk wanneer, op 29 Maart - 1 April, de bisschop te Oostende is, om te vormen en altaren te consacreren in de parochiekerk, deputeert hij den aartsdiaken, Antonius a Burgundia : « ad visitationem monasterii Nigrarum Sororum ». De evolutie is dus doorgemaakt. Als gevolg op dit kanoniek bezoek, richten de zusters, den 24 Mei 1642, een verzoek tot den bisschop, om, benevens den regel (van St. Augustijn), nog de Constituties te krijgen, die bisschop Lambrecht voor de Brugse Zwartzusters had uitgevaardigd. Ze krijgen de gevraagde Constituties, met enkele wijzigingen. O.m. wordt voorgeschreven dat men over tafel soms zal lezen « uit een walsch geestelic bouck, daer er onder de religieusen walsche zijn ». Deze Constituties, waarvan het origineel nog in het Bisschoppelijk Archief te Brugge bewaard is, zijn gedateerd van 23 Mei 1642. Uit het proloog lichten wij : « Alsoo wy de statuuten ende reghelen, die ghylieden, uyt uwer eyghen wille, soo wy verstaen hebben, hebt doen copieren uut de reghelen, die eertyts ghegheven syn gheweest by... Matthias Lambrecht... an die susteren vande celle des cloisters van Bethel, gheseyt Castaigneboom, in Brugghe... Ende oock ghesien... dat

ghylieden gheen statuuten of ordonnantien en hebt... dan alleenelyck syt levende volghende den reghel van Sint Augustyn... ». Het lijdt dus geen twijfel dat het kloosterstatuut van deze hospitaalzusters een volledige verandering heeft ondergaan, en dat deze verandering niet van buiten werd opgedrongen, maar door de zusters zelf werd ingevoerd. De voor de hand liggende verklaring is, dat ze werd bewerkt door zuster Janneke Offlanck, die, als « supervivante », van 't klooster der Zwartzusters te Sluis, naar Oostende was overgekomen, en er als overste een leidende rol heeft overgenomen. Voor de Zwartzusters te Oostende is er wel een soort geestelijke verwantschap met het Brugse Bethel, waaraan de constituties worden ontleend; maar ze zijn werkelijk de voortzetting van het verdwenen klooster te Sluis.

Over de materiële toestand en de chronicabilia van het klooster hebben we slechts spaarzame inlichtingen. De herbouw, na het beleg van de stad, is lastig en in een traag tempo verlopen. In 1612 komt de subsidie uit de goederen van het hospitaal te Sluis. Den 9 Juni 1614 krijgen de zusters toelating om in het hele bisdom Brugge te bedelen voor het herbouwen van de kapel. Wanneer, in 1623, het goed te Monnikenrede te gelde wordt gemaakt, is het om de schuld af te lossen die nog blijft op de kapel, en ook om een infirmerie te bouwen. Eerst in 1642, den 3 Juli, wordt deze nieuwe kapel geconsacreerd onder de aanroeping van St. Laureins en St. Augustijn²⁷. De titel is als de samenvatting van een lange geschiedenis. St. Laureins schijnt wel de patroon geweest te zijn in 't Oud Zusterhuis op den Havendijk. Want reeds in 1423 zien we, op St. Laureinsdag, de burgemeesters en schepenen ter kermis genodigd in het gasthuis, « naer costume van de oude tyden ». Wanneer het Nieuw Zusterhuis in de Kerkstraat stond afgebouwd, komt de suffragaan van Doornik de kapel inwijden, den 10 Oogst

1537, op St. Laureinsdag ²⁸. De andere titularis, St. Augustijn, die nu in 1642 wordt bijgevoegd, verwijst naar de Zwartzusters.

Met de belegering van de stad in 1706 is het klooster, dat nog maar pas in 1692 aanzienlijk vergroot was, met heel den inboedel volledig vernield. Den 17 Juli 1706 krijgen de zusters toelating om, te Brugge, twee dagen te collecteren « pro reparatione exusti monasterii ». Ze moesten zich nog langen tijd met een gemeenschappelijke dormter vergenoegen; want, den 25 Oogst 1707, vraagt de bisschop dat ze zo haast mogelijk de afzonderlijke cellen zouden inrichten. Den 18 Juni 1708 werd de eerste steen gelegd van de nieuwe kapel. Ze was afgebouwd in 1712. Deze datum kon men lezen op den gevel van het kerkje, dat tot ongeveer 1900 is blijven rechtstaan op den hoek van de Kerk- en Ooststraten. Van zohaast de kapel klaar was, werd ze een paar jaar voor de parochiedienst in beslag genomen, daar de grote kerk, door een zware brand geteisterd, voor lange tijd niet meer bruikbaar was. Den 23 Juni 1725 consacreert Mgr van Susteren de nieuwe kapel, opnieuw onder de aanroeping van St. Laureins en St. Augustijn. St. Laureins blijft dus op de eerste rang. Hij was ook de oudste in de geschiedenis van het gesticht, en was in de kapel van de Zwartzusters het voorwerp van een zeer gevolgde volksverering. Zo had de bisschop, den 1 Juli 1663, zijn placet gegeven voor de oprichting van een broederschap van St. Laureins in de kapel van onze Zwartzusters.

Den 5 Oogst 1710 had hij oorlof gegeven om er openbaar te laten vereren een reliek van St. Laureins « ex sanguine et adypis », die de zusters gekregen hadden door bemiddeling van den Karmeliet Isidoor a S. Margareta. In 1750 (30 Juli) krijgt men een bijzondere aflat voor 't bezoek der kapel op het St. Laureinsfeest. Het altaar, dat met de kapel in 1725 werd geconsacreerd, was

(28) V. O., bl. 156, 157.

versierd met een tafereel van de marteling van St. Laureins, werk van den Brugsen meester Jozef van den Kerckhove. Het is thans in de O. L. Vrouwekerk te Brugge (Zuid-kooromgang).

Behalve deze verering van St. Laureins was er nog een volksdevotie tot Sint Apollonia. Relieken van deze heilige werden bekomen in 1749 (3 Maart). Aflaatsbrieven voor het feest van St. Apollonia vinden we voor de jaren 1761 (3 Jan.), 1769 (9 Febr.), 1777 (4 Febr.)²⁹.

In 1643-46 zijn er moeilijkheden betreffende de waag. Den 9 December 1643 verwittigt pastoor Joris Geraldin den bisschop, dat de gouverneur van Oostende bij de hogere instanties in het werk is, om het waagrecht kroonrecht te doen verklaren; wat de vroegere toezegging van het recht aan het hospitaal door het stadsbestuur zou te niet doen en het gesticht van zijn inkomsten beroven. Niet dat de gouverneur zo ver zou willen gaan, meent de pastoor; maar hij zou de zusters willen dwingen de zieke soldaten op te nemen tegen een kleine vergoeding van tien stuivers daags per persoon. De zusters zijn niet te vinden voor deze nieuwe dienst, en beweren dat het waagrecht hun tot niets anders verplicht dan tot den dienst van de stadsburgers en passanten. Enkele maanden later, den 21 April 1644, schrijft de bisschop aan den Geheimen Raad om te vragen dat in deze zaak niets zou beslist worden «*inaudito ordinario*», en dat hem het factum van den gouverneur zou medegedeeld worden. Den 12 Mei zendt hij zijn secretaris Vanden Zype naar Oostende, om zich in het kloosterarchief over de hangende quaestie te documenteren. 't Is te dezer gelegenheid dat de secretaris ontdekt, dat de zusters, in 1544 reeds, sedert lang in bezit

(29) AAEB, onder de opgegeven data. — Die relik van St. Laurentius, met nog andere relieken in een cylinder gevat, is thans in de St. Pieterskerk bewaard. Deze herkomst is zeker, daar onder de overige relieken er een is: Ste. Maril ex legione Thebaeorum, die bij de Zwartzusters bewaard was. De zilveren montuur van den cylinder is tamelijk merkwaardig.

waren van het waagrecht, enkel en alleen « sub onere hospitalitatis transeuntium pauperum ». Den 27 Mei wordt door den Geheimen Raad een schrijven gericht aan den Raad van Vlaanderen, waar de zaak aanhangig gemaakt was, waardoor bevolen wordt het factum van den gouverneur aan den bisschop door te zenden. Deze moet binnen de veertien dagen zijn opmerkingen meedelen. Intussen moet de toestand te Oostende spannend geworden zijn: want den 10 Juli 1645 heeft de gouverneur aan handelaars en kooplieden verboden nog waaggeld te betalen, zolang de zaak geen beslissing heeft gekregen. Wat voor gevolg heeft dat de bisschop zich de reis naar Oostende getroost om besprekingen te voeren en de zaak in der minne kan regelen. Den 19 Juli verschijnen voor de notarissen Loys Bollaert en Jan van Steelandt te Oostende: don Diego de Cimiga, uit naam van Don Juan de Quixada y Aalmoras, gouverneur, van de ene zijde; en van de andere de Moeder der Zwartzusters, Pieternelle Janssens, bijgestaan door pastoor Geraldin en den Syndic van 't klooster, Willem Cousin. De zaak wordt als volgt geregeld:

- 1) het klooster blijft in 't bezit van het waagrecht, stelt de ontvanger aan en regelt verder alles wat het innen van het waaggeld betreft;
- 2) elk jaar, met ingang van Juli 1645, geeft de Moeder rekening van de inkomsten aan den gouverneur; Van de ruwe ontvangst (kosten van exploitatie niet in aanmerking genomen), krijgt de gouverneur een vierde, om hiermede een krijgshospitaal te onderhouden;
- 3) wat in het klooster zelf — niet in het waaghuis — wordt gewogen, blijft vrij van lasten;
- 4) de gouverneur en de Moeder zullen, zohaast mogelijk, de overeenkomst door de hogere instanties doen goedkeuren.

De bisschoppelijke goedkeuring dateert van 3 Oogst 1645. Deze van het Hof kwam op 22 September 1646, en bepaalde dat de rekening jaarlijks zou gehoord worden op den eersten Maandag na O.L.Vrouw Hemelvaart, ten stadhuize, voor den afgevaardigde van het stadsbestuur en van den gouverneur. Het blijkt dus dat de Zusters niet veel voelden voor de verpleging van de zieke soldaten. En anderzijds dat de gouverneur er aan dacht een militair hospitaal te Oostende in te richten. Misschien mogen we dit hospitaal situeren bij de Noordpoort, waar het stadsplan door de Parijzenaar Le Rouge « Ingenieur, Géographe du Roy » een hospitaal aanwijst.

Met het Oostendse garnizoen zijn onze zusters toch in aanraking gekomen op een andere wijze. In 1663 (22 December) stelden ze hun kapel ten gebruike van den aalmoezenier van de Armada Navale. Gelukkiglijk was deze aalmoezenier geen van de oplopende volbloed Spanjaards, die zoveel ruzie stookten, zelfs in het geestelijk milieu te Oostende. Hij was niemand anders dan de bekende Jezuiet Filiep Frans Taisne, de schrijver van « Brugge Mariastad », van de boekjes over O.L.V. van de Potterie en van Spermalie. We vinden hem nog als capellanus major van de Armada bij onze zusters dienst doen in 1687 (21 Maart) ³⁰.

Hielden de zusters hun hospitaal gesloten voor die lang niet gemakkelijke Spaanse krijgslui, aan minder ruoerig volk werd een ruime gastvrijheid geschonken. Zo logeerden hier, in Mei-Juni 1652, de meer dan zestig Engelse Klarissen, die bij het beleg der stad uit Grevelingen gevlucht waren ³¹. Hiermede werd het hospitaal, zoals in de verre dagen van de stichting, opnieuw een godshuis voor arme « passanten ».

Gelegenheden zoals deze, zullen zich met de veranderingen in de levenstoestanden, slechts zelden voorgedaan heb-

(30) AAFB, waar alle bijzonderheden aangaande het geschil betreffende de Waag onder de opgegeven data voorkomen.

(31) Ibid, 8 Mei, 7 Juni 1652.

ben. De hoofdbedrijvigheid van de Zusters wordt ziekenverpleging. We denken dat in de jaren 1600, die verpleging in het hospitaal zelf gebeurde. Wanneer, in 1623, het goed te Monnikenrede verkocht wordt, is het klooster zelf volledig hersteld. Er blijft nog wat schuld op de kapel; maar men wenst een infirmerie of ziekenhuis te bouwen. Hiermede zullen wel ziekenzalen bedoeld zijn; want de communautiteit was zo weinig talrijk, dat een ziekenhuis voor de zusters niet in aanmerking komt. Dat er ziekenzalen waren wordt o.m. bewezen door het feit, dat, in 1643, de gouverneur er de zieke soldaten wil onderbrengen. Maar daarbuiten gingen ook de zusters de zieken aan huis verplegen. In 1632 is dit reeds in gebruik, daar de bisschop hen oplegt altijd getweeen voor deze huisverpleging te zijn. Met den tijd wordt voor deze huisverpleging, die eigen is aan de Zwartzusters, de eigenlijke hospitaaldienst volledig opgegeven. Wanneer, in 1784, het stadsbestuur de Zwartzusters vraagt de ziekenverpleging aan te nemen in het nieuw-ingericht ziekenhuis Reyngoet, weigeren ze op het voorstel in te gaan « omdat ze door de stad werden aanvaard voor de huiszieken »³². Het was een verkeerde vorstelling van de feiten, maar dit werd niet opgemerkt. Wat een bewijs is dat de hospitaalverpleging sedert lang was opgegeven. Toch bleven de zusters rustig in bezit van 't Waagrecht. Den 10 April 1783, werd er, met goedkeuring van den bisschop een nieuw Waaghuis gebouwd met twee weegschalen; wat ongeveer twee duizend gulden kostte³³. Uit het testament van Juffrouw van Nuys (1718) blijkt dat onze Zwartzusters ook de lijken droegen in de begravenissen³⁴.

Op het einde van 1600, wordt er nog school gehouden. We hebben gezien dat, bij het aannemen van de Grauwzusters in 1609, zoiets al beloofd was. In 1687 is zuster Mary Lepin schoolhoofd; in 1741, zuster Joanna van Heule. In 't zelfde jaar 1741 schijnen enkele zusters verdacht

(32) Zie verder, Hospitaal Reyngoet.

(33) AAEB.

(34) Zie verder, Hospitaal van Nuys.

te zijn van Jansenisme. Misschien is dit te wijten aan de invloed der Oratorianen, die te Oostende de pastorie be- dienden en er een residentie hadden. Enkele Oratorianen van Oostende zijn tot het Jansenisme overgegaan. Pastoor Sarton moest een lijst opmaken van de godvruchtige boe- ken die bij de Zwartzusters voorhanden waren ; en, wel- licht omdat de Oratorianen op dit stuk geen volledig ver- trouwen gaven, moest de Kapucijn Pater Pius nog inlich- tingen dienaangaande naar 't bisdom zenden ³⁵.

De communauteit heeft de Franse Revolutie overleefd. Bij de Franse bezetting, in 1793, werd het klooster als hospitaal opgeëist en werden de zusters uitgedreven. Die eerste bezetting duurde slechts korte weken. Bij den af- tocht der Franse soldaten konden de zusters opnieuw hun huis betrekken. Maar 't jaar daarop, in 1794, zijn de Fransen nog eens te Oostende, en vlucht de communauteit naar Middelburg (Zeeland). Onze zusters kwamen ech- ter terug en mochten opnieuw hun klooster in gebruik nemen ; totdat ze in 1798 voor goed werden uitgedreven. Ze waren toen nog met vijftien. Samenwonen bleek onmo- gelijk : ze werden bij vooraanstaande burgers ingenomen, maar bleven in onderling contact.

In 1799 (1 Juli), en andermaal in 1801 (7 Oogst) wordt de overste in haar ambt bevestigd ³⁶. Verder vonden we geen inlichtingen meer. Het huidige klooster van de Zwartzusters te Oostende is een vertakking van het Brugse klooster, en werd in 1856 ingericht. Het is geen voortzetting van de vroegere communauteit ; maar in herinnering aan het verleden, is St. Laureins patroon van het huis der Kaaistraat.

De kloostergebouwen bleven lang rechtstaan. In den Hollandsen tijd dienden ze tot Infanteriekazerne. In 1837 werd er een Armen- en Wezenschool ingericht, bestuurd door de Broeders van Liefde. In 1869 kwam er het Bis- schoppelijk College ; in 1879 het Gemeentelijk College. Rond 1900 werd alles afgebroken. Etiam periere ruinae.

(35) Rijksarchief, Brugge, Kerkelijk Archief, 32.

(36) AAEB.

II. — GODSHUIS DE DRIE KONINGEN ¹.

(St Elisabeth)

Den 25 April 1684 maakte Baltazar van Nuys, « koopman tot Puerto de Santa Maria in Andalusie », voor notaris Theodoor de Haren te Antwerpen, zijn testament. Aan zijn nicht, Maria Catharina van Nuys, geestelijke dochter ² te Oostende, geeft hij tien duizend pattacons, om daarmee, tijdens haar leven of na haar dood, een godshuis op te richten voor armen « soo mans als vrouwen ». Deze acht proveniers moeten boven de zestig jaar zijn, en « daeronder geen Waelen of Franschen... noch van soodanighe afcompste te rekenen tot vierden graet toe inclus; maer sullen de selve alle moeten wesen gebooren Nederlanders ³; ende dewelcke die vanden bloede ofte maegschap vanden testateur, altyt sullen wesen geprefereert ». De proveniers zullen een schelling per dag krijgen. Bij het godshuis zal nog een winkelhuis zijn, waar de proveniers alles moeten kopen wat ze nodig hebben. « Ende de directie vande selven godtshuyse sal wesen aende voors. Jo^e M.C. van Nuys ofte degene die sy daertoe stellen sal, ende die gebreken- de, aen syn testateurs naeste maegschap » ⁴.

We bezitten geen verdere gegevens over den koopman uit Puerto de Sta Maria, en weten ook niet wanneer hij

(1) We halen onze meeste gegevens uit BAB. F. - CX. Waar we aan andere bronnen ontleen, worden deze telkens opgegeven. Over het godshuis de Drie Koningen vinden we nog al veel aantekeningen bij P. MARCELLUS: *De Kinderbroeders Capucijnen te Oostende*, een uiterst zeldzaam werkje, overdruk uit de locale krant « De Duinengalm », 1884. De «Zecwacht», van Oostende, heeft ook over het godshuis en over het hospitaal Reyngoe; (zie volgend hoofdstuk), enkele nota's gepubliceerd. Ze zijn verzameld in het Memorie-boekje (I en II) van Mevrouw Andrea, dat bij de Zusters van 't Burgerlijk Hospitaal te Oostende bewaard wordt.

(2) Geestelijke dochter, devote, dibbe, kwezel, zijn godvruchtige vrouwen « quae emittunt votum castitatis, in saeculo manentes ». Zie hierover het klassieke werkje *Proces van de Quesels*, Gent (1766).

(3) Vergelijk hierbij de gelijkaardige bepalingen van Elisabeth Sorghe, die, in 1632, een godshuis voor arme vrouwen stichtte, te Brugge «bachten Carmers».

(4) Een afschrift van het testament is in den bundel F. - CX.

overleed. Eerst een twintig jaar later, in 1705, vinden we de vroegste vermelding van het nieuwe godshuis. Den 28 September van dit jaar bekomt juffrouw van Nuys het koninklijk octrooi voor de stichting en de amortisatie voor het erf waarop het godshuis wordt ingericht : « huysinghe staende binnen de voors. stad Oostende, in de Weststraete, van oosten abouterende de herberghe ghenaeamt den Hert; van westen, de gone van d'erfgenaemen van Baudewyn Borm...; van noorden en suyden, 's Heeren straete » ⁵.

Zoals voor alle liefdadige stichtingen, moet nog onderhandeld worden met het bisdom. Deze onderhandelingen worden eerst ingezet na den dood van bisschop Bassery (+ 1706), wanneer er in de serie Brugse bisschoppen een lange vacatuur komt tot 1716. Er is een lijvige bundel « tractaties » met het vicariaat sede vacante : de stukken zijn ongedateerd, maar zullen van 1706-1710 zijn. Juffrouw van Nuys, f^a Nicolai, wordt er vermeld als geestelijke dochter van de derde regel van St. Franciscus; wat een verklaring geeft voor de verdere inmenging van de Oostendse Kapucijnen. Van de acht proveniers wordt bepaald dat er vier mannen zullen zijn en vier vrouwen. Daar men vreest dat een geldbedeling « in specie » soms aanleiding geeft tot drankmisbruik, worden de schikkingen betreffende de wekelijkse geldbedeling en de winkel binnenhuis, als volgt gewijzigd : de proveniers krijgen inwoon en volledig onderhoud; de inrichting wordt beheerd en de proveniers worden verzorgd door een directrice, een vrouw van rijpen leeftijd, die hiervoor kost, inwoon en salaris krijgt. Het godshuis heet : de Drie Koningen. Dat zal door juffrouw van Nuys gewild zijn in aandenken aan haar oom « Baltazar ». Maar de stichtster heeft ook een kapel gebouwd, die ze aan O. L. Vrouw wil toewijden. Deze kapel is het juist die de meeste stoffe oplevert voor de ietwat verwikkelde « tractaties ». Juffrouw van Nuys zou er een

(5) Het octrooi staat in *Fragmenta*, II, 68.

stichting willen doen voor een lezende mis op Zon- en heiligdagen, tot gerief van de proveniers, die «caducq» en ziekelijk zijn, en ver afwonen van de parochiekerk. Ze verlangt nog meer : plechtige diensten, mis, lof en sermoen, op Driekoningen en op O. L. Vrouw Half-Oogst. In de kapel zou ze willen begraven worden, mits aan de parochiekerk de gebruikelijke rechten te betalen. Om dit alles erdoor te krijgen, wordt bepaald dat geen andere stichtingen meer zouden aanvaard worden, dat niemand buiten de stichtster er zijn graf zou krijgen. Juffrouw van Nuys presenteert twee renten, elk van achthonderd gulden, voor het onderhoud van de kapel en voor de zondagmissen. Eindelijk, opdat niets zou ontbreken, verlangt ze ook een torentje en een klok.

Voor het beheer van het godshuis en van de dotatie zou ze vier notabelen van de stad aanduiden, die de jaarlijkse rekeningen mogen horen te samen met de afgevaardigden van den bisschop. Komt er een van de vier proviseurs te verdwijnen, door sterfgeval of verhuizen, zo mogen de overblijvenden zelf een nieuwe confrater kiezen. In geval van betwisting of geschil, blijft de regeling aan den bisschop voorbehouden.

Te Brugge schijnen de vicarissen niet haastig om op al deze voorstellen in te gaan. Meest nog die kapel was een lastige zaak : de pastoor van Oostende zou voor zoiets niet veel voelen, hij kon nog moeilijkheden maken. Vooral sede vacante. Ja, ze zouden maar liefst wachten tot de nieuwe bisschop kwam. De benoeming bleef echter uitgesteld, en ze zullen een en ander toestaan. Maar dat torentje en de klok, dat kon er bepaald niet door. Dat werd, bij 't eerste voorstel, kordaat geweigerd.

Het godshuis begon in 1707. Als eerste proviseurs werden aangeduid : Estevan de Duenas, Joseph d' Egmond, Ferdinand van Pruysen en Jaak Hamilton. De namen geven een goed beeld van het cosmopolitisch karakter van de bevolking in onze havenstad.

Met de kapel was het toen echter nog niet in orde. Een

van de proviseurs, de Duenas, had het ontwerp aan de vicarissen voorgelegd, den 21 April 1708. Daar er geen antwoord kwam, schrijft hij opnieuw den 3 Mei, met verwijzing naar zijn missive van « 21 pasado ». Zelfs dat beetje Spaanse muziek kon de sluimerende gemoederen te Brugge niet wakker krijgen. Den 20 Mei 1710 is het juffrouw van Nuys zelf, die de toelating komt vragen om mis te laten lezen in de kapel. Ce que femme veut, Dieu veut. Zeker, maar nog niet : vicarissen sede vacante ! Den 18 December 1710 zal het de proviseur van Pruysen zijn, die zijn smeekschrift indient; zonder meer succes. Waarschijnlijk kwam de oppositie van de kant van den pastoor. Maar de toestemming voor het mislezen kwam toch eindelijk den 18 Mei 1715 ⁶.

Datzelfde jaar 1715 is juffrouw van Nuys in het godshuis komen wonen. Wellicht was ze hiertoe aangezet door het feit, dat in haar kapel voortaan mocht gecelebreerd worden. Maar 't zal ook geweest zijn omdat het beheer door de vier proviseurs geen te beste uitslagen opleverde; want de « vier » verschijnen niet langer op het toneel. Met haar woont, sedert 1718, als directrice van het godshuis Terese de Spinosa (d'Espinosa). In haar testament, gemaakt den 12 Januari 1718 voor den notaris Filiep Ryckx te Oostende, bepaalt Juffrouw Nuys dat, na haar dood, de directie van het godshuis zal toevertrouwd worden aan den gardiaan en den syndic van de Kapucijnen te Oostende. Zij, en zij alleen stellen de directrice aan en kiezen de proveniers. Ze mogen een ontvanger aanstellen, en zien de rekeningen na. Moest het den gardiaan onmogelijk worden de stichting zelf te beheeren, dan doet het de syndic alleen; maar deze moet zich in alles laten richten door het advies van den gardiaan. In beloning voor deze dienst, moet het godshuis het linnen van de Kapucijnen wassen en onderhouden : daarvoor geeft de testatrice nog een kapitaal van 1400 gulden. Juffrouw van

(6) AAEB.

Nuys heeft echter Terese de Spinosa als directrice voor het leven aangesteld ⁷.

Juffrouw van Nuys overleed te Oostende in 1723. Haar vroegere wens van in de kapel van 't godshuis begraven te worden, was voorzeker niet ingewilligd geweest. In haar testament kiest ze haar graf bij de Kapucijnen ⁸.

Van 1723 tot 1762 is er niets aan te stippen, tenzij een gift van 800 gulden door den heer van Gindertaele, waardoor hij een voorkeurprebende bekomt voor zijn eventuele arme verwanten. Het zal er heel rustig toegegaan zijn in de Drie Koningen. Les peuples heureux n'ont pas d'histoire. Begin 1762 is de directrice de Spinosa overleden, en dadelijk zien we de magistraat in de weer om zich de stichting aan te trekken. Zonder uitstel (20 Febr. 1762) wordt aan den bisschop geschreven, dat de directrice van het « hôpital bourgeois » — de benaming alleen is misschien al een programma — gestorven is, en dat de Kapucijnen, die « een zeker toezicht » houden over de stichting, geen archiefstukken willen laten onderzoeken. De gardiaan verschool zich achter zijn provinciaal; de provinciaal verbood iets te laten zien zonder uitdrukkelijke toestemming van den bisschop ⁹. De toestemming werd door de magistraat gevraagd en verkregen den 22 Februari ¹⁰. Pastoor Emmanuel de Camba schijnt de Kapucijnen weinig gene-

(7) In haar testament geeft Juffrouw van Nuys al haar zilver en tin aan Terese de Spinosa: « een cleyn en twee groote silvere speers — ofte gewyde watervaten, twee silvere taljooren, twee silvere comekens, twee silvere cofferkens, een silvere peperbusse met een soutvat, een silver mostaertpot, twaelf silvere lepels en twee silvere forchetten, ses cleyne silvere eyer lepelkens, met twee cleyne silvere mostaert lepelkens, twee silvere croesen, dry silvere schaelkens, ses dosynen tin taljooren, vyf grote en ses cleene plateelen, twee tin waterpotten, drye tin commen met een sylvere canne ».

(8) « ...verklaert haeren wille te weesen, dat men haer begraven sal in de kercke van de voors. Eerw. P. Capucinen... ter plaetse by haer gecoren en haer toegestaen... willende dat haer lichaem sal gedragen worden in de begraevinge door de Swarte Susters deser stede... ordonneerende aen haere erfgenaemen op haer graf te leggen een wit marberen serxken... ».

(9) AAFB.

(10) Ibid. De bisschop is zeker niet vooringenomen ten gunste van de Kapucijnen: « Il faut nécessairement que nos députés interviennent aux comptes, quand même le père gardien aurait été nommé administrateur ».

gen te zijn, en doet mee met de magistraat. Pastoor en wetheren kwamen met de bisschoppelijke brieven, den 2 Maart, bij den gardiaan en vroegen de documenten ter inzage. Wat ze kregen was maar het testament van Baltazar en een hoopje papieren van geen betekenis. Wat ze wilden, was de amortisatiebrief van 1705, en de oprichtingsakte van het godshuis door het vicariaat (1707?). Pater gardiaan had die stukken ergens liggen, meende hij, maar hij kon er de hand niet op leggen. Hij zou ze zoeken. Maar toen de heren 's anderdaags terugkeerden, waren de stukken nog niet gevonden en de pater had zijn volk met schone woorden afgescheept. Dat alles kwam hun zeer verdacht voor. Wilde de pater eenvoudig tijd winnen, een nieuwe directrice benoemen en de heren stellen voor een voldongen feit? Heel zeker, zo was het, meenden ze; en er ging een plechtig protest naar Brugge.

Nu zond de bisschop, op den 11 Maart, drie brieven naar Oostende: een naar de Camba, een naar de wetheren, en een naar den gardiaan. Als oppertoeziener van de fondatie gaf de prelaat bevel alle stukken het godshuis aangaande te laten onderzoeken, zowel de documenten in 't klooster als deze in het godshuis zelf. En daarbij verbood hij uitdrukkelijk aan den gardiaan een nieuwe directrice aan te stellen, zelfs geen voorlopige « *donec habita desiderata omnium notitia, aliter statuimus* ». Dat alles toont dat de bisschop zelf klaarheid wenste in de zaak, en eerder aan de zijde stond van pastoor en magistraat dan van de Kapucijnen.

Nog eens, met al die bisschoppelijke bevelen was men weinig gebaat. Toen de heren in het godshuis kwamen, in het huis van de overleden directrice, waren de zegels gebroken. Pater gardiaan beweerde dat het gebeurd was op aanvraag van de naastbestaanden. Men ontdekte maar weinig papieren en niets nieuws. Anstonds werd de bisschop ingelicht: de prelaat stelde zijn eigen archief voor de heren open: er was daar ook een volledig dossier over het godshuis. De heren maakten er een dankbaar gebruik

van : ze zouden een uitgebreid factum opstellen, waardoor moest bewezen worden dat de Kapucijnen in het godshuis niets te zeggén hadden ; en zij, alles.

Jammer dat we dat factum niet meer hebben. Of het uitgebreid was ? Zeer zeker. Maar solied ? We kunnen de inhoud raden uit de repliek, door de Kapucijnen ingediend. Laten we de hoofdpunten aanduiden :

1) De magistraat beweert dat juffrouw van Nuys, met ± 1707 de vier proviseurs aan te stellen, schikking die door het vicariaat was goedgekeurd, « suo erat functa officio », en geen macht meer bezat om nog iets in het bestuur van het godshuis te veranderen.

2) Dat het bestuur of toezicht door de Kapucijnen « teghen hun staet van professie is ». Een syndic daarmee gelasten is... een strooie man stellen... in fraudem legis.

3) Dat het bestuur door de Kapucijnen de inrichting naar den ondergang brengt.

Nu laten we de paters aan 't woord. Ook zij stelden een factum op.

1) Eerst wordt verwezen naar het testament van Baltazar van Nuys : « de directie van den selven godtshuyse sal wesen aen de voors. jouff^e M.C. van Nuys, of de gene die sy daer toe stellen of deputeren sal ». En dan naar het testament van juffrouw van Nuys zelf : « Oversulckx userende van de maght en autoriteyt haer toegestaen, soo by den voornoemde testamente van dhr B. van Nuys, als by syne Majesteys opene brieven van octroy... verclaert haeren wille, intentie en begeerte te wesen, dat de directie vanden voorn. godshuyse in het geheel, en van nu tot in der eeuwigheyt, en ter exclusie van alle andere, sullen hebben den E.P. Guardiaen van het clooster der Capucinen deser stede, benevens den geestelycken vader van het voorseyt clooster... ».

Wat het argument betreft, dat juffrouw van Nuys, met de vier proviseurs aan te stellen, « suo erat functa officio », en niets meer mocht veranderen aan het statu quo — een argument dat niemand, ook niet de wetheren die het

aanvoeren, ernstig zal opnemen — daarop kan men gemakkelijk antwoorden. Zo'n stelling kon misschien verdedigd worden, indien deze regeling voor 't bestuur in een officieel document was vastgelegd. Maar dat is niet het geval. Noch het koninklijk octrooi, noch de oprichting door het vicariaat, hebben dienaangaande iets bepaald. Wel hebben de vicarissen gestipuleerd dat mogelijke geschillen tussen de proviseurs door den bisschop worden geslecht: men veronderstelt de proviseurs, maar men legt ze niet op. Overigens, het feit dat de stichtster zelf de proviseurs heeft afgedankt, het beheer op anderen voet geschoeid heeft, de nieuwe schikkingen in haar testament heeft vastgelegd, en deze jaren lang zijn toegepast geweest, zonder dat van welke zijde ook verzet hiertegen werd aangetekend, dit alles zegt genoeg dat men volkomen in regel is.

2) Tegenover de bewering dat het beheer en toezicht door de Kapucijnen « teghen hun staet en professie is », worden authentieke kerkelijke uitspraken aangevoerd die het tegenovergestelde bewijzen.

3) Dat het godshuis slecht beheerd wordt, is weerom in tegenspraak met de feiten. De « staet », die bij het antwoord wordt gevoegd, is er een duidelijk bewijs voor. Alhoewel tijdens de « bombardatie » van 't jaar 1745 het godshuis meer dan vier duizend gulden schade opliep, en die schade werd hersteld, is het kapitaal met meer dan vier duizend gulden vermeerderd. Alles wordt immers gratis verricht door de paters en hun syndic. We zijn nog niet aan het modern systeem, dat blijkbaar door de wetheren als 't beste wordt geprezen, waardoor een ruim gedeelte van het armenkapitaal door « pletorische » bureaucratieën wordt opgeslorpt. De paters hadden hun zaak door twee Leuvense doctores, Billoen en Meuschling, laten onderzoeken, die hun advies schriftelijk opstelden: het was in alles ten gunste van onze Kapucijnen. De bisschop gaf de hele bundel, pro et contra, in de handen van de greffiers de Blauwe en Kesteloot, die weerom de paters gelijk ga-

ven. En, na alles rijpelijk gewikt en gewogen te hebben, zond hij in Oogst 1762 aan de magistraat al de stukken met zijn advies : « Je ne puis plus m'opposer au dits religieux, d'autant plus qu'il paroît certain que l'administration n'est pas dévolue au magistrat, et qu'il est toujours pour le bien de la fondation qu'elle reste plutôt entre les mains d'un corps que d'un particulier... ».

Daarmee was de zaak afgelopen... in 't bisdom. De magistraat gaf zich nog niet gewonnen en richtte zich tot de regering. Den 7 Februari stuurden ze aan de keizerin een nieuw factum, dat de zaken heel verkeerd voorstelt, en juist niet is wat we heten deftig van toon. « Quelques années après la mort de C. van Nuys, l'on s'aperçut que le gardien des Capucins... se mêlait beaucoup de la fondation. Mais surtout, en 1739, après la mort de Therese de Spinosa, établie directrice par C. van Nuys, l'on vit avec étonnement que le gardien et son syndic, établirent de leur chef une nouvelle directrice, disposèrent à leur gré des places vacantes... sans rendre aucun compte à personne, s'enparant de toute l'administration... ». Maar hiermede hadden de paters eenvoudig de schikkingen van het testament uitgevoerd. Het was maar natuurlijk dat de Kapucijnen gewacht hadden tot na de dood van de Spinosa, aangezien de juffrouw door het testament zelf, als directrice voor het leven was aangeduid. En nu beginnen de gemeenheden. « Capucins et syndic continuent, sans rendre compte, à établir de nouvelles directrices et disposent des places vacantes en faveur de leurs créatures. Ils poussent même l'attention au point de n'y admettre que des personnes qui allaient à confesse chez les Capucins, répandant un air de mystère sur tout ce qui regarde la direction... et défendant à ceux de l'hospice de donner le moindre éclaircissement à personne ». Wat konden de heren meer verlangen dan de lijvige bundel inlichtingen die ze 't jaar te voren al in handen gekregen hadden : daar stak alles in. En als de Kapucijnen hun devoten in 't godshuis brachten, wat was daar tegen in te brengen ? Als het maar

behoefte devoten waren. Het testament gaf hun dat recht. Maar, zeggen de wetheren, dat testament is nul en van geen waarde. Het werd eenvoudig gedictieerd door de Kapucijnen. Toen ze het maakte, was juffrouw van Nuys, vier en tachtig jaar, derde-ordeling... en doof. Wat moet men nog meer hebben om een testament ongeldig te maken? Men had de juffrouw een graf toegestaan in de Kapucijnenkerk, en een plechtige dienst bij haar overlijden. « En fallait-il d'avantage pour exciter la reconnaissance de la testatrice? Aussi la voit-on éclater dans la cuisine des dits pères Capucins ». Kan men zich voorstellen dat ernstige wetheren zo'n toon aanslaan in een schrijven aan Sa Majesté l'Impératrice et Reine? En dat het besluit van zo'n solied (?) betoog, anders zou kunnen zijn dan: « la disposition testamentaire de M.C. van Nuys à l'égard de l'administration temporelle de l'hospice... nous paraît abusive et défectueuse ».

Nu moeten de Kapucijnen het ontgelden. Hun regel verbiedt het hun zich met zulke zaken bezig te houden. En, zoals de meeste leke legisten van den tijd, doen ze een excurs in het kerkelijk recht... om er het Consilium Africanum en... St Paulus (ad Tim. II, 4) bij te sleuren. Ja die hadden zeker de Kapucijnen al op 't oog! De geschiedenis van het Kerkelijk Recht eindigt voor de heren daar, waar het voor hun zienswijze niet langer meer gunstig is. Waar authentieke interpretaties van de Regel, uitspraken van pausen en Concilies het betwiste recht aan de kloosterlingen wel toestaan, is het Kerkelijk Recht... nul en van geen waarde. Juist zoals het testament van juffrouw van Nuys.

Ja, en daar is nog de syndic. Die was juist aangesteld om de materiële zaken van het klooster te beheren. Maar de heren vinden hier nog eens een bezwaar. « S'il était permis de faire par un autre ce qu'on ne peut faire par soi-même, il n'y aurait plus de règle. » En, pro coronide, 't vergift leit in de staert: « Telle est la manœuvre ordinaire des religieux, que sitôt qu'on se relâche sur certains arti-

cles à leur égard, ils s'en forment un argument pour aller plus loin, et travaillent continuellement à augmenter leur pouvoir » ¹¹.

De naakte waarheid is, dat de heren, die niets te zeggen hadden in de fondatie van Nuys, er juist wilden doen wat ze hier de Kapucijnen in de schoenen schuiven. Met dat verschil dat ze, om vaste voet te krijgen in het godshuis, anderen in hun gevestigd en goed recht moesten benadeligen.

Te Brussel is men blijkbaar eerder verveeld. Ze zonden het stuk naar den bisschop om advies. Deze kon maar aan de regering herhalen, dat hij, na rijp overleg, het magistraat geen gelijk kon geven. Op al de aantijgingen van het magistraat werd nogmaals geantwoord. Het was maar de kanonieke kant van het vraagstuk die met nieuwe argumenten werd belicht. En ten slotte, de Kapucijnen zijn sedert drie en veertig jaar in possessie, en ze hebben 't wel gedaan en met veel toewijding. De bloeiende toestand van de fondatie is er een bewijs voor. Moesten er misbruiken voorkomen, dan blijft nog altijd het toezicht van den bisschop zelf ¹².

Een andere reactie kwam er niet dan een brief van de regering (8 Oogst 1763), waardoor bevolen werd de rekeningen van het godshuis te doen onderzoeken door gedelegeerden van den bisschop en van de stad, en te zien of het beheer in iets moest verbeterd worden ¹³.

De Kapucijnen bleven, tot aan hun suppressie, in 't rustig bezit van hun recht. De verdere geschiedenis van het godshuis is heel kort samen te vatten.

In 1770 werd een gedeelte van het godshuis, ongebruikte lokalen, aan het nieuw ziekenhuis in huur gegeven (zie hoofdstuk Hospitaal Reyngoet). In 1781 herbouwde de syndic Liebaert haast het heel gedeelte dat nog door het godshuis gebruikt was. De kosten werden afgedragen, niet

(11) AAEB, 7 Febr. 1763.

(12) AAEB, 20 April 1763.

(13) Ibid.

door het godshuis, maar door de firma Liebaert, Baes, Verdeyn en Cie, met meewerking van Frans Bauwens. Syndic Liebaert had zijn vennoten tot die tussenkost bewilligd. Hij wilde zelfs de kapel supprimeren, waarin niet langer gecelebreerd werd, en die maar twee keer in 't jaar gebruikt werd om er de zegen te geven onder de processie. Maar dat plan ging niet door. We hebben nog rekeningen over de jaren 1771-1788, waaruit we leren dat de toestand heel goed was. De mannelijke proveniers worden eerder zeldzaam : het zijn hoofdzakelijk vrouwen die opgenomen worden. Ze maken spellewerkant, die ten voordele van het godshuis wordt verkocht. In 't jaar 1782-83 woont er Elisabeth Precys, weduwe van Pieter Carré, die honderd en drie jaar oud was, en door haar keizerlijke en koninklijke Majesteit met een pensioen bedacht was van « een schellink daegs ».

Het godshuis werd opgeslorpt door het ziekenhuis, aan hetwelk het een onderdak had geschonken. Het verdwijnt uit de geschiedenis. *Filia devoravit matrem.*

III. — HOSPITAAL REYNGOET

(O. L. Vrouw hospitaal)

Een derde hospitaal, ditmaal een echt ziekenhuis, werd te Oostende begonnen in 1764. Het zal, in 1771, worden verplaatst in afhankelijkheden van het godshuis de Drie Koningen; deze stichting geleidelijk opsloren, en de eigenlijke voorloper zijn van het huidige burgerlijk hospitaal ¹.

Het dankt zijn oprichting aan twee begoede Oostendse juffrouwen, de gezusters Anna Francisca en Maria Catha-

(1) Nogmaals, tenzij andere bronnen worden aangeduid, is alles ontleend aan BAB, F. - XC. De benaming O. L. Vrouw hospitaal komt van de kapel in de van Nuysstichting, kapel die voor de twee inrichtingen gebruikt werd.

rina Reyngoet ². Ze hadden reeds in 1763 het plan opgevat de stad met een ziekenhuis voor armen te doteren, en stelden daarvoor een kapitaal van duizend pond gr. beschikbaar. Op voorwaarde echter dat de stad een jaarlijkse subsidie van vijftig pond zou toestaan. Het antwoord van de magistraat was, dat ze zo iets niet konden doen « zonder consent van hare Majesteit ».

Wellicht hadden de juffrouwen Reyngoet zich aan een meer bemoedigend gebaar verwacht van den kant van het stadsbestuur. Ze wendden zich tot den bisschop van Brugge, Mgr Caïmo, die zich voor het plan dadelijk geestdriftig toonde. Bij het kapitaal van duizend pond, schonk hij, uit eigen beurs, vijf honderd pond, met belofte van meer, indien het werk mocht gedijen. Feitelijk heeft hij nog veel meer gegeven, en zal hij, zowel door de regering als door het stadsbestuur, als mede-stichter worden geprezen ³. Hij zal het ziekenhuis steeds een warm hart toedragen; en 't zal hem een zwaar verdriet zijn het werk den ondêrgang nabij te zien, door de onwil van de Oostendse magistraat.

De Reyngoet's laten er geen gras over groeien. Den 8 Mei 1764 is juffrouw Maria, met de Brugse aartsdiaken van Thienevelt, te Rumbeke, waar pastoor-deken Valcke een soort klooster, « de dochters van de Christelijke Liefde » had opgericht, vereniging die een grote rol speelt in het godsdienstig « renouveau », dat destijds, met van Roo te Ieper en van Daele te Kortrijk, heel zuidelijk Westvlaanderen bestreek. Opmerkelijk is het dat ook van Roo

(2) Anna Francisca, geboren den 29 December 1719; Maria Catharina, geboren den 22 April 1727; beide dochters van Gillis en Cornelle Buyse. In 1861, waren hare portretten nog in het hospitaal bewaard. Zie E. BOCHARD, *Ostende ancien et nouveau (1863)*, bl. 109. Na het stichten van hun hospitaal, verhuisden de gezusters naar Brugge, waar ze overleden. Hun grafsteen zit op den buitemuur van de O. L. Vrouwekerk te Brugge (Noordkant, eerste travée); het opschrift vindt men bij GAILLIARD: *Inscriptions funéraires*, II, bl. 419.

(3) In het huidige hospitaal te Oostende wordt nog een groot geschilderd portret van Mgr Caïmo bewaard met het opschrift: Joannes Robertus Caïmo Episc. Brug. hujus nosocomii benefactor munificentissimus.

aan de besprekingen te Rumbeke deelneemt. Met Anna Teresia Doom, overste van de vereniging, wordt een contract aangegaan: ⁴ Rumbeke zal, bij vorm van proeve en voor een termijn van drie jaar, aan het nieuw ziekenhuis te Oostende, drie zusters afstaan. Het hospitaal zal voorlopig worden ingericht in de Kapellestraat, in het huis van de Reyngoet's, die reeds naar Brugge zijn verhuisd. Dit huis is voorzien van al het nodige voor de zieken — er is spraak van twee of drie arme vrouwen, een zeer bescheiden begin, — en voor de verpleegsters. De stichtsters gaan, voor de drie proefjaren, de inrichting volledig financieren. De zusters krijgen hun onderhoud, en aan het klooster te Rumbeke wordt bovendien een jaarlijkse vergoeding van honderd gulden uitbetaald.

Den 16 Mei wordt het contract den bisschop voorgelegd. Mgr Caïmo geeft zijn volle goedkeuring, met twee opmerkingen: 1) de rekeningen moeten elk jaar hem worden voorgelegd; 2) de honderd gulden, die jaarlijks aan Rumbeke worden uitbetaald, moeten beschouwd worden als gegeven « by forme van liberaele almoese, wesende andersints strydig aen de eerste insitutie (van de Vereniging) van de ziecken gratis te bedienen » ⁵.

Er moest nog met het stadsbestuur onderhandeld worden. Of beter deze onderhandelingen waren al een paar maand vroeger ingezet. Reeds vóór 22 Maart 1764 had de overste van Rumbeke zich tot de magistraat gewend om het hospitaal te mogen inrichten. Ze was door den pastoor van Oostende ingelicht geweest over den treurigen toestand van de arme zieken van de stad. Pastoor Filiep Jozef Verhaeghe mag, in de geschiedenis van ons hospitaal, dankbaar vermeld worden naast de juffrouwen Reyngoet: van

(4) TANGHE: *Leven van... P. F. Valcke* (1852), bl. 102-103. Dit contract van 8 Mei is echter de uitkomst van vroegere besprekingen, zoals aanstonds zal blijken. In Maart waren de Zusters van Rumbeke al op de hoogte van het plan, en ervoor gewonnen.

(5) AAEB. Het origineel van het contract met Rumbeke is daar ingelast, bl. 108-109.

die zijde kwam de eerste stoot. Aan het stadsbestuur vroegen de zusters voor hun zieken gratis verpleging door den stadsdokter; dat het armbestuur zou instaan voor de medicamenten, en, bij sterfgeval, voor begrafenis en doodkist; iets wat het armbestuur overigens al deed voor arme huiszieken. Dit alles wordt geredelijk toegestaan, den 24 Maart. Maar daar de zusters hadden voorgesteld de rekeningen van het ziekenhuis voor te leggen aan den pastoor, worden de gevraagde gunsten slechts toegestaan « op expresse conditie van aen de weth of gecommiteerde... te doen rekeninghe ». En wanneer, enkele weken later, de zusters nog de accijnsvrijheid aanvragen, wordt dit, den 4 Mei, toegestaan, nog eens op voorwaarde dat het magistraat de rekeningen zou nazien ⁶. Het is duidelijk dat de heren de hand willen houden in 't bestuur van het hospitaal.

Het ziekenhuis begon den 1 Juni 1764. Op zeer bescheiden wijze : in een particuliere woonst en met een mobielier « de fortune ». De zieken waren ook weinig talrijk : twee tot drie. Einde Mei 1768 ging de proeve van drie jaar ten einde lopen, en we zien de Reyngoet's in de weer om, tegen deze datum het werk op hechtere basis te vestigen en uit te breiden. Twee dingen schijnen ze te beogen : een ruimer ondersteuning van de zijde van het stadsbestuur, en de inrichting van een kloostergemeenschap in den aard van deze te Rumbek. De ondersteuning van het stadsbestuur hebben ze gekregen; maar juist die tegemoetkoming is het verwezenlijken van het andere opzet komen verijdelen, en de aanleiding geweest voor veel moeilijkheden, die het ziekenhuis op twee vingers van den ondergang brachten.

Op 11 Januari 1768 verschijnen de gezusters Reyngoet voor bisschop Caïmo, om de zaken van hun ziekenhuis te regelen. Het is duidelijk dat ze alles in de handen van den bisschop willen stellen. Misschien hoopten ze op deze

(6) *Fragmenta*, II, bl. 38.

wijze de laïciserende tendenz van de Oostendse wetheren te kunnen schaakmat stellen. Opnieuw gaan ze de schriftelijke verbintenis aan, een kapitaal van duizend pond voor het ziekenhuis beschikbaar te stellen. Feitelijk stelden ze de helft van het bedrag in de handen van den prelaat, en verbonden zich de intrest van de andere helft elk jaar uit te keren. Maar dit op voorwaarde dat de stad jaarlijks driehonderd gulden zou contribuieren, toestaan van elke week in de stad te collecteren en in de parochiekerk een bus voor het hospitaal te stellen. Blijft de stad in gebreke de jaarlijkse subsidie te betalen, of komt het hospitaal bij gebrek aan zieken of om andere redenen op te houden, dan geven de Reyngoet's ook niets: de opbrengst van hun duizend pond blijft aan den bisschop, die het geld door bemiddeling van den pastoor, bij uitsluiting van gelijk wie anders — hier is zeker de magistraat bedoeld — aan de arme huiszieken van Oostende zal uitdelen. Slechts zieken worden in het hospitaal opgenomen, geen krankzinnigen of ongeneesbaren of soldaten, en de arme zieken, die verwant zijn met de stichtsters, krijgen de voorkeur. De stichtsters hebben het recht de rekeningen te horen en goed te keuren. De bisschop zal een regel opmaken voor de verpleegsters: er wordt een « associatie » beoogd, zoals te Rumbeke.

Al deze condities, schriftelijk vastgelegd, worden langs pastoor en armbestuur aan de magistraat overgemaakt, met verzoek erop te willen antwoorden. We kunnen veronderstellen dat het ziekenhuis, niettegenstaande zijn bescheiden inrichting, goed gesticht had en gunstig bekend stond; zodat de magistraat het ongaarn wou missen. Het antwoord bleef niet uit: het komt twee dagen later (13 Januari), en belooft de gevraagde subsidie van 40 pond 's jaars, « mits aggregatie van Syne Majesteyt », en op de volgende voorwaarden: 1) de bisschop zal bij het staatsbestuur het octrooi van oprichting aanvragen; 2) de magistraat zal, benevens de pastoor, de directie hebben;

3) de zieken, om aanvaard te worden, moeten 't consent krijgen van het stadsbestuur; 4) de rekeningen geschieden voor wet en pastoor; de juffrouwen Reyngoet zullen uitgenodigd worden; maar dit privilege blijft persoonlijk, en gaat niet over op de erfgenamen.

Men ziet, de magistraat wil medezeggenschap in het hospitaal. Dit is overigens maar redelijk, want de stad betaalt een jaarlijkse subsidie. En de voorwaarden zijn aannemelijk: had men ze later niet volledig gewijzigd, dan waren veel miseries uitgebleven. Over de verpleegsters en hun regel door de bisschop op te stellen, wordt niet gerept. Is het een « omissio subdola »? In elk geval, zoals de zaken stonden, was er geen reden voor Mgr Caïmo om niet door te werken. En hij werkte door.

Hij zag groot, en wilde een stevige basis. Dat leren wij uit zijn schrijven aan de magistraat (22 Maart). Het huis van de Reyngoet's was weinig geschikt voor de inrichting. Maar in het Godshuis van Nuys of de Drie Koningen stonden een deel lokalen ongebruikt: twee grote pakhuizen en mindere woonsten, die verpacht werden. Men kon hier gemakkelijk het ziekenhuis onderbrengen⁷. De voordelen waren legio. Er moest niet aangekocht worden, noch gebouwd. De fondatie van Nuys zou niet benadeligd worden, daar men een pacht zou betalen. Voor de twee liefdadige inrichtingen zou het plan grote besparingen meebrengen. In de Drie Koningen was immers een directrice, die bezoldigd werd: ze kon gemakkelijk de twee inrichtingen beheren. De prelaat ziet breed, zeggen we. De twee stichtingen blijven gescheiden wat de

(7) In het *Memorieboekje* (I, bl. 8), wordt gezegd dat het voorstel het hospitaal over te brengen naar de Fondatie van Nuys, van de magistraat uitging: «by beraadslaging van 23 September 1768, vraagt het Schepencollege aan den bisschop te mogen gebruiken de inuite appartementen van het godshuis de Drie Koningen: ze vragen een oplossing binnen de 24 uur, ten respecte van den urgenten nood». Dit is een onjuiste voorstelling. In zijn schrijven van 22 Maart 1768 had de bisschop deze overbrenging al voorgesteld, en de voordelen ervan breedvoerig uiteengegaan. En den 23 Mei liet de magistraat aan den bisschop weten, dat men deze overbrenging een beste plan vond.

dotatie betreft, maar de acht proveniers van de Drie Koningen, alle ouden van dagen, die moeilijk zichzelf kunnen verhelpen, kunnen wellicht als een afdeling vormen in het ziekenhuis : uit de dotatie kan een zekere som per jaar en per hoofd aan het ziekenhuis betaald worden. Met zo'n regeling kan het aantal proveniers wellicht nog vermeerderd, wat zeker volgens de intentie van de stichters is. Er moet slechts een octrooi aangevraagd worden voor de oprichting van een associatie van geestelijke dochters, en die aanvraag gaat best uit van pastoor en armmeesters : de bisschop zal ze steunen. Er zijn maar twee opmerkingen op de voorstellen van de magistraat : 1) volgens de plakkat en synoden moeten de rekeningen ook voor den bisschop geschieden ; 2) het consent van de magistraat voor 't aannemen van de zieken, is een onmogelijke conditie : men zal zich beter schikken naar 't voorbeeld van Brugge, waar de zieken in 't hospitaal aanvaard worden op schriftelijk attest van den pastoor. Want er komen heel dikwijls dringende gevallen, en de wetheren houden niet elken dag college.

Te Oostende had men twee volle maanden nodig om op deze voorstellen een antwoord te geven. (23 Mei). Men gaat volledig akkoord met Caïmo dat het hospitaal best naar het Godshuis van Nuys zou overgebracht worden. De magistraat zal te Brussel oorlof vragen om de jaarlijkse subsidie te mogen uitkeren. Maar ze vinden den bisschop de best gequalificeerde persoon om het octrooi voor de oprichting van het ziekenhuis aan te vragen. Ze wisten wel dat een verzoek, van den bisschop uitgaande, hun in laatste instantie voor advies zou overgemaakt worden : zo zouden ze zekere wijzigingen kunnen voorstellen, waarop de prelaat niet meer zou kunnen repliqueren, en was er kans voor dat hun zienswijze door de officiële tekst zou worden overgenomen. En misschien redeneerde Caïmo ook zo. Met het gevolg dat van beide zijden de eer van de eerste stap, met een hoofs gebaar, aan de tegenpartij

werd aangeboden. Diplomatie is toch maar een soort schaakspel.

Over de « associatie » wordt er geen woord gerept. Uit het verder verloop van de zaak zal het blijken dat de magistraat er absoluut niet voor voelde een soort kloostergemeenschap in het ziekenhuis binnen te laten. Ze willen verpleegsters die, meer dan kloosterzusters, onafhankelijk staan tegenover den bisschop. Of juist gezegd: die meer afhankelijk zijn van de magistraat. Daarom willen ze ook dat, niettegenstaande de buurschap, fondatie van Nuys en Ziekenhuis gescheiden blijven. De bisschop had een zekere eenmaking van personeel voorgesteld: de directrice van het godshuis kon ook directrice zijn in het hospitaal. Goed, maar in het gesticht van Nuys werd de directrice aangesteld door de Kapucijnen; en de heren van de wet hadden zo pas, in 1762, een blauwtje gelopen wanneer ze die benoeming voor zich opeisten! Neen, daaraan kon niet gedacht worden. Want de heren willen de baas blijven in het ziekenhuis. Dat de zieken in dringende gevallen opgenomen worden op aanbeveling van den pastoor, goed. Nood kent geen wetten. Maar dan zal de pastoor hiervan dadelijk kennis geven. Hem volledig meester laten in die zaak gaat niet: « il serait toujours fort dangereux de laisser l'affaire d'une telle importance à la seule et unique compétence et caprice d'une seule personne... ». En vooral: « il nous paraît que nous sommes en droit de nous conserver l'entière disposition à cet effet... ».

Er werden nog drukke besprekingen gevoerd. Tenslotte kwam men hierop akkoord, dat het octrooi zou aangevraagd worden door den pastoor en het armbestuur. Het was echter opgesteld door de magistraat, die het op 4 October aan Caïmo meedeelde. Intussen begon het dubbel spel. De heren van de wet waren in onderhandelingen met Brussel om den tekst, dien ze zelf hadden opgesteld, nog in hun eigen voordeel te doen wijzigen. Het octrooi

werd eindelijk verleend den 2 Juli 1770, en was voor hen een triomf. De bisschop wordt er niet eens in vermeld. Hoogstens kan hij nog 't recht opvorderen van, met de magistraat, de rekeningen te horen; een recht dat hem door de plakkaten is toegezegd. Maar van het beheer wordt hij volledig uitgesloten. Luister maar: « 1) Het magistraet, aen wie het opperbewind van het hospitaal wordt bevolen, sal aenstellen eene libere persooone... die de directie zal hebben soo vande siecken als vande gonne aldaer sullen aengenomen worden om die op te passen ». Die « libere persooone » bracht natuurlijk mee, dat geen kloosterzusters het hospitaal konden beheren; en hiermede viel het plan van den bisschop, om er een communautiteit te vestigen, in duigen.

« 2) Door het voorseyde magistraat sal oock aangesteld worden een weirelycken persoon... om te hebben den ontfang ende directie van alle de goederen ». Blijkbaar een reactie op den toestand in het Godshuis van Nuys, waar de Kapucijnen of hun Syndic goederen en inkomsten beheren. In 1762 had het stadsbestuur zich deze ontvangst en dit beheer willen aantrekken, maar men was van een kale reis thuisgekomen. Een affront wordt niet licht vergeten. Het is duidelijk dat niet Brussel, maar Oostende deze tekst heeft geïnspireerd.

« 3) Niemand en sal in het geseyde hospitaal vermogen aenveerd te worden ten sy met kennisse van het Magistraet... ».

Op dezelfde datum, 2 Juli 1770, wordt een tweede octrooi uitgevaardigd, waardoor de magistraat wordt gemachtigd een jaarlijkse subsidie van 240 gulden aan het ziekenhuis uit te keren: « jusqu'à ce que ceux (les revenus) du même hôpital seront assez accrues pour pouvoir suffire à ses charges et besoins... ». Deze laatste restrictie kan men stellen tegenover de bepaling van de Reyngoet's: dat de opbrengst van hun kapitaal de stichting maar ten goede komt, zolang de stad blijft bijdragen. Is fecit, cui prodest.

De magistraat mocht dus een triomf boeken, op de hele lijn. Heel fair was het niet toegegaan. Terwijl de heren van de wet te Oostende en te Brugge uitpakten met de zeer redelijke stelling, dat de magistraat, benevens pastoor en dis, de directie van het ziekenhuis zouden hebben, hadden ze aan Brussel een andere formule gedictieerd : de magistraat heeft het opperbewind, stelt alleen de directrice aan en den ontvanger. Pastoor en armbestuur hebben geen andere rechten meer dan, in dringende gevallen, een zieke in het hospitaal onder te brengen. En nog moeten ze, voor elk geval, zo vroeg mogelijk de magistraat verwittigen. De bisschop die ervan droomde een flinke inrichting te hebben, die practisch de hele fondatie van Nuys zou overnemen, en door een kloostergemeenschap zou beheerd worden, zag die plannen door de bepalingen van het octrooi zelf onmogelijk gemaakt. Feitelijk had de prelaat en de Juffrouwen Reyngoet, die in alles van zijn gedacht waren, redenen te over om zich terug te trekken, en het werk, dat een heel andere koers genomen had, aan de zorgen over te laten van hen die het zo geschikt hadden. Maar bouderen en zich in zijn schelp terugtrekken omdat men het niet naar zijn zin krijgt, is een gebrek van kleinzieligen. Caïmo en de Reyngoet's blijven ijveren voor het hospitaal, zolang men hun dit niet onmogelijk maakt.

Den 7 Februari 1771 geven de Reyngoet's bij notariële akte het beloofde kapitaal, altijd met de gewone restricties : het blijft in de handen van den bisschop, en de opbrengst gaat naar het hospitaal slechts voor zolang de stad de jaarlijkse subsidie geeft. Ook moest de cessie van de lokalen der fondatie van Nuys nog door de Raad te Weenen goedgekeurd worden. Hier hield de bisschop de touwtjes in de hand. Wilde hij nukkig zijn, en op zijn recht staan zoals de heren van de wet, dan lag de boel weerom in 't water. Maar hij had een beter karakter. Wel hadden de heren den bisschop willen opmaken tegen de Kapucijnen, zonder wien men aan de fondatie van Nuys

niet kon raken. Met de Kapucijnen had de magistraat immers nog een rekening te vereffenen over een geïncasseerd affront. Vooral de stadspensionaris de Wulf zal zich voor het zaakje inspannen. De man, volgens het zelfportret, getekend in zijn correspondentie, is juist geen type van zelfbeheersing, eerlijkheid en waarheidsliefde. In een eerder kuiperig schrijven aan Caïmo (4 October 1769), was hij heftig uitgevallen tegen den Oostendenaar pater Bonaventura, ex-provinciaal en definator der orde, als zou hij tegen de cessie gekant staan, en drukking op zijn ordebroeders uitoefenen. Luisteren wij een ogenblik naar de deugdzame verontwaardiging van den pensionaris : « Est-il croiable qu'une personne, qui parait l'exemple de la piété et de la vertu, native de la ville d'Ostende, fait tant de mouvement, pour empêcher indirectement un établissement, qui doit faire le bonheur de ses pauvres compatriotes... ne devra-t-il pas... emporter au tombeau le regret d'avoir empêché un établissement des plus charitables ? On frémit lorsqu'on y pense !... ». We hebben nog zes brieven van P. Bonaventura aan Caïmo, en nergens is er een spoor van oppositie. Integendeel, de pater is heel inschikkelijk ⁸. De deugdzame pensionaris kan dan maar een dwaas geweest zijn, die zich alles liet wijsmaken, of, wat meer waarschijnlijk is, een deugniet. Zijn verontwaardiging, zijn banbliksems, en die wroeging die men naar het graf meedraagt, dat alles had hij best nog wat op zij gelegd voor eigen gebruik. Want als het ziekenhuis pericliteerde, dan lag de schuld aan de heren van de wet. En aan hemzelf.

(8) Over deze pater, die een prachtfiguur is en een man van soliede deugd, zie P. HILDEBRAND, *Pater Bonaventura van Oostende, Ons Geestelijk Erf*, 1930, bl. 27. Het Archief der Belgische Kapucijnen (Antwerpen) bezit een bundel brieven over onze zaak, waaronder enkele van P. Bonaventura. Uit deze brieven blijkt dat de ex-provinciaal in alles met de plannen van Caïmo instemde, behalve op het punt van de « eene » directrice voor de twee fundaties. Hij wilde de volledige scheiding van beide inrichtingen. Er kwam wel oppositie van den kant van den syndic. P. Bonaventura gaat echter zover aan zijn provinciaal voor te stellen den onwilligen syndic af te zetten.

Den 9 Februari 1771 wordt de notariële akte opgesteld van de cessie der gebouwen van de fondatie van Nuys. Het ziekenhuis krijgt het voorhuis, twee pakhuizen, de helft van den hof, het gebruik van de kapel met zijn toebehoren en van den waterput ; dit voor een huurprijs van 50 gulden per jaar. Het moet op zijn kosten een scheidingsmuur bouwen. Het onderhoud van de afgestane gebouwen is ten laste van het ziekenhuis ; dit van de gedeelten van gezamenlijk gebruik (kapel met ornamenten en steenput) wordt door de twee inrichtingen elk voor de helft afgedragen. Het verdrag werd goedgekeurd te Weenen, en kwam te Oostende toe den 18 September 1771. De syndic van de Kapucijnen vroeg veertien dagen om de lokalen te ontruimen. Den 31 October verhuisde het ziekenhuis van het huis der Reyngoet's in de Kapellestraat, naar het Godshuis van Nuys in de Weststraat.

Met die verbetering in den materiëlen toestand begonnen pas de eigenlijke miseries.

Tot nog toe zijn er in het ziekenhuis nog twee zusters van de drie, die in 1764 uit Rumbeke gekomen zijn. De magistraat heeft in het octrooi van oprichting doen inlassen, dat het stadsbestuur alleen meester blijft in het ziekenhuis en er als directrice een « libere persooone », d.i., een leek zal aanstellen. Gaan ze nu dadelijk hun wil door-drijven, dan loopt men gevaar dat de zusters van Rumbeke voor het baantje bedanken. En dan ? Men zoekt de klip te omzeilen. Eigenlijk waren Associaties, zoals deze te Rumbeke, niet op gelijke voet te stellen met de andere kloosters. Het zijn half-slachtige verenigingen van wat men heet godvruchtige dochters, waaruit in den loop der negentiende eeuw onze diocesane congregaties zullen ontstaan. In de jaren 1700 leveren ze, voor het openbaar nut, al de voordelen op van de oudere, erkende klooster-gemeenschappen, zonder echter de voorrechten van deze oudere instellingen te bezitten. Theoretisch staan ze tegenover het bisschoppelijk gezag ook meer los : er zijn geen geloften voor 't leven, en men kan de Associatie verlaten.

Zeker heeft de magistraat die uitzonderlijke toestand willen uitbuiten : ze willen wel de onbaatzuchtige dienst van de geestelijke dochters, maar deze mogen zich niet te veel als kloosterlingen aanstellen, en vooral geen ander gezag erkennen dan dit van het stadsbestuur.

Het ging er vooral om een eerste directrice te hebben die vertrouwen kon inboezemen. De keuze viel op Juffrouw van Steene, de nicht van den reeds vermelden Iepersen penitencier van Roo, den vriend van pastoor Valcke. Ze was door Caïmo aanbevolen. Met het uitstekend « van Roo » kon men hopen de twee zusters uit Rumbeke te Oostende te houden, en zo de kern te vormen van een soort associatie « ad beneplacitum magistratus ». Maar Juffrouw van Steene kon onmogelijk aanvaardden (12 Dec. 1771), en de magistraat stelde nu zuster Clara voor. Zeer waarschijnlijk is deze een van de zusters uit Rumbeke. Bisschop Caïmo, in een schrijven aan burgemeester Hoys (15 December), vond deze keuze goed, maar drong er nog eens op aan dat voor de geestelijke dochters een reglement zou opgesteld worden. Een proeve van reglement had hij vroeger al opgestuurd aan de heren van de wet. Deze lieten hem weten (24 December), dat zuster Clara als directrice was aangesteld, en dat men later het reglement zou bespreken. Het heeft er al den schijn van dat de heren liefst geen besprekingen hielden, maar er op uit waren intussen een toestand te scheppen, die hun volledig naar den zin was. De voorstellen van den bisschop waren toch heel gematigd. Wettelijk moesten een leke directrice en leke ontvanger aangesteld worden. Dat zou blijven. Maar deze twee zouden het hele inwendig bestuur op een associatie van geestelijke dochters overdragen. Deze, drie in getal, zou men geleidelijk op acht of tien brengen, om een flinke zieken-dienst te verzekeren, zoals men in een havenstad moet hebben. De dochters dragen een bruin kleed, zoals deze te Rumbeke, maken een proeftijd van twee jaar door, en mogen dan geloften afleggen voor den tijd dat ze in het

ziekenhuis blijven. Want ze kunnen altijd, na voorafgaande verwittiging, het gesticht verlaten. Om de drie jaar kiezen de dochters hun eigen overste, met tussenkomst van bisschop en magistraat. Twee zusters worden gelast met het houden van een Zondagschool. Er is immers een lokaal dat voor school dienen moet. Men zal beginnen met enkele arme kinders en gaandeweg het getal vermeerderen. Groeit het getal zusters aan, of zijn er weinig zieken, dan zal men ook een gewone dagschool beginnen ⁹. Dit alles op conditie dat de associatie van geestelijke dochters tot geen eigenlijk klooster ontwikkelt; want in dit geval vervalt het contract.

De magistraat roerde niet. Of beter het roerde... te Brussel om den bisschop schaakmat te zetten. In zover dat pastoor Verhaeghe den 3 April aan Caïmo moest schrijven: het Hof voelt niet veel voor een Associatie van geestelijke dochters in het ziekenhuis. Het Hof — we zijn heel dicht bij den tijd van de suppressie van de kloosters onder Jozef II — zal ongetwijfeld niet sympathiek gestaan hebben tegenover kloosterinrichtingen en alles wat er zo van ver of nabij op geleek; maar het Hof herhaalde eenvoudig wat vanuit Oostende werd gedictieerd. Eens dat het Hof de toestanden beter kent, zal het anders spreken.

Intussen zijn het toch feitelijk geestelijke dochters, zuster Clara Denys als directrice en de zusters Joanna Vuylsteke en Brigitta Dhont als medehelpsters, die de ziekendienst waarnemen. Twee ervan komen uit de verenig-

(9) Een stuk van 8 Juni 1774, uitgaande van de magistraat, spreekt van « la présidente de l'école des Apostolines ». We moeten aan de uitdrukking Apostolinen hier geen bijzondere betekenis hechten. De Apostolinen zijn een vergadering van geestelijke dochters, te Antwerpen gesticht in 1680, voor de opleiding en het onderricht van arme meisjes. Ook zeer vroeg zijn ze in West-Vlaanderen bekend: hun klooster te Brugge dateert van 1717. De magistraat zal hier door Apostolinen eenvoudig willen verstaan: geestelijke dochters die de armenschool onderhouden.

ging te Rumbekke ¹⁰ en hebben er de streng ascetische vorming gekregen, waarbij de regeltucht in veel gevestigde kloosters dezer dagen eerder slap aandoet. De magistraat kan de zaak van het reglement voor het ziekenhuis op de lange baan schuiven ; zij, de zusters, hebben voor hun eigen levenswijze zekere vaste normen nodig, en dat vragen ze aan den bisschop (6 Maart 1772). Het is een zeer interessante en zeer strenge levensregel. De uurrooster is zwaar gevuld, van 4 uur 's morgens (5 uur in de winter) tot 9 uur 's avonds. Behalve de gewone kerkelijke vastendagen zijn er, 't jaar door, nog drie per week. Ook voor de veelvuldige communie, de meditatie, de bijzondere devoties (H. Hart, Onbevlekt Hart van Maria, St. Franciscus de Sales, St. Filiep Neri) is het een document voor de Vlaamse spiritualiteit dezer dagen. Zeer waarschijnlijk is de levensregel afgekeken van deze van Rumbekke. Ook de klederdracht, het eenvoudig bruin kleed, was van Rumbekke overgenomen.

Den 22 April zond de magistraat aan den bisschop het contract dat met de drie zusters was aangegaan. Ze dienen gratis, maar krijgen hun onderhoud van het hospitaal. Ze kunnen weggaan, mits het stadsbestuur zes maand te voren te verwittigen. Ze verbinden zich « te onderhouden en te doen onderhouden door de bediende, dewelcke d'heren van het magistraet geraedig sullen oordeelen 't haerder hulpe en bystand aen te stellen, alle het gonne haere majesteyt by haer octroy... heeft gelieven te besluyten ».

De grote bekommering van het stadsbestuur blijft : volledig meester te blijven in het hospitaal. Bisschop Caïmo had hun, den 23 April geantwoord : « J'ay tou'our été,

(10) Bowens (II, 144) zegt, dat het Hospitaal begaan werd door « vier geestelyke Dogters... te dien einde ontboden van Poperinge, de welke nogtans in geender manieren als een Gemeente mogen leven ». Hij verzendt naar het Origineel Octroy, VI, Placcaert-boek van Vlaenderen, III, bl. 1787 ; dat echter niet spreekt over « geestelijke dochters van Poperinge ». Waarschijnlijk is Poperinge bij Bowens een mislezing voor Rumbekke.

et suis encor très persuadé, que la régie... de vôtre hôpital auroit infiniment mieux été exécutée par des filles qui se seroient engagées par des veux simples, comme celles de Rumbeek, que par un simple reglement du magistrat. Je souhaite cependant de tout cœeur que Dieu bénisse les vues qu'on a eu à ce sujet... ». Het viel hem zwaar dat hij omzeggens volledig was van kant gesteld; doch hij wilde zich niet opdringen. Maar wat hij voorzien had en gevreesd, gebeurde. Het vlotte niet. In zover dat in November 1772, raadsheer de Grysperre hem van regeringswege kwam vragen om de zaak van het hospitaal te behartigen. Het schijnt wel dat men te Brussel de ware toedracht van de zaak niet kende. Voor den prelaat was het antwoord gemakkelijk: « Je ne me refuse pas de concourir dans... cette affaire avec les députés du magistrat... pourvu que j'y sois autorisé par sa Majesté... j'ay examiné de rechef l'octroy... et je trouve que toute la direction est confiée aux messieurs du Magistrat, à l'exclusion de l'évêque » (7 Nov.). Voor raadsheer de Grysperre zal dit een veropenbaring geweest zijn. Hij schreef een heel vleienden brief aan den prelaat (17 Nov.), waarin hij de vrijgevigheid van den bisschop voor het hospitaal prees, en beloofde een verslag over de zaak bij den Raad in te dienen. Wat dat verslag was, weten we niet; maar de uitkomst was, dat, den 27 Januari 1773, vanwege « L'Impératrice, Douairière et Reine », een niet malse brief aan de magistraat werd gestuurd. Haar genadige Hoogheid had vernomen dat het met het hospitaal maar flauw gesteld was, de materiële inrichting zeer primitief, het aantal verpleegsters veel te gering voor den dienst. « Nous vous faisons la présente... pour vous dire que nous ne pouvons que blâmer cette inaction... et que nous nous attendons à ce que désormais vous serez plus attentifs à ne rien négliger... Et comme l'évêque de Bruges est non seulement requis par les sœurs Reyngoet de tenir la main à l'exécution de leur fondation, mais qu'il est lui-même bienfaiteur particulier et co-fondateur de l'hôpital... c'est

notre intention que vous vous entendiez et concertiez avec ce prélat, dans tout ce qui a trait à l'administration et direction du dit hôpital ; à la réserve seulement de ce qui concerne la juridiction, qui sera exercée privativement par ceux à qui elle appartient... ». Deze laatste restrictie komt de bittere pil wat vergulden, maar een bittere pil was het. En de bisschop kreeg voldoening. Zoveel te meer dat hetzelfde schrijven als ontvanger van het hospitaal aanstelt, Jan B. Hoys, de zoon van den burgemeester, een jonge man die met den prelaat op zeer goede voet stond.

We zien de nieuwe ontvanger dadelijk in drukke briefwisseling met den bisschop en herhaaldelijk op het bisdom verschijnen. Er wordt gebouwd. Er worden afzonderlijke ziekenzalen ingericht voor mannen en vrouwen (1773). Ook de school begint, al is het een eenvoudige spelwerksschool (1775). Tot aan den dood van Mgr Caïmo (22 Dec. 1775) schijnt alles goed te gaan.

De stoel van Brugge bleef langen tijd vacant. Mgr Brenart komt maar in 1777, en schijnt zich niet voor het hospitaal te interesseren zoals zijn voorganger dit gedaan had. Wat begrijpelijk is ; want Caïmo was eigenlijk medestichter, en is, niettegenstaande verongelijking en kuisperijen, « zijn » werk daadwerkelijk genegen gebleven. Wellicht had de magistraat, na het verdwijnen van Caïmo, opnieuw de toestand wat toegespitst. In elk geval, met Brenart konden ze het evenmin goed stellen ; en toen de bisschop in 1781 te Oostende op bezoek kwam, was het zelfs tot een scene gekomen. Brenart, die een diplomaat was en als geestelijk raadsman bij den Groten Raad zijn carrière had gemaakt, oordeelde het voorzichtiger de hand niet in het wespennest te steken. Maar het gevolg ervan was dat het hospitaal den ondergang nabij was. De zusters van Rumbeke hadden het sedert lang opgegeven : van 1772 tot 1784 zijn niet min dan veertig verpleegsters aangenomen geweest, die alle het na korte tijd opgaven. In 1782 stond een enkele « zuster » voor de hele dienst. Overwerkt, was de verpleegster zelf bezweken, en daar

niemand zich nog wilde aanbieden, stond het hospitaal voor twee maand gesloten. Het was dan (20 Dec. 1782) dat de magistraat een brandbrief schreef aan den bisschop : « Sans le secours le plus prompt, cet établissement si utile à l'humanité souffrante croulera infailliblement... Convaincus de l'impossibilité de pouvoir remédier à un besoin toujours renaissant, à moins de pouvoir trouver des personnes, qui par état, par zèle et par règle de leur vocation sont accoutumées de remplir des pareils devoirs et œuvres de miséricorde... nous prenons nôtre respectueux recours vers la bonté et la charité ordinaire de vôtre grandeur... ». Wat ze den bisschop vroegen was eenvoudig dat hij hun twee of drie zusters van het Sint Janshospitaal te Brugge zou zenden, om de zaken recht te houden ! Dat zijn de heren die, korten tijd geleden, zelfs niet van een Associatie van geestelijke dochters wilden horen ! Eenvoudig omdat die dochters te veel geleken op kloosterlingen. Nu komen ze schoon spreken om echte kloosterlingen in het hospitaal te krijgen. Laten we echter niet geloven aan een bekering. Zoals verder blijkt, willen ze wel kloosterlingen, maar geen kloostergemeenschap : eenvoudig huurlingen... zonder huur, maar die beter dan gewone dienstboden voor de zware ziekenverpleging instaan.

Brenart was te geslepen om het dubbel spel niet te zien. De magistraat had hem nog onlangs de voet dwars gezet, en hij was het niet vergeten. Hij roerde niet. De heren zonden afgevaardigden naar den bisschop. Zoals ze later zullen schrijven (29 Januari 1784) : « Nos députés, quoi- qu'accablés de politesse de sa grandeur, n'ont pu obtenir d'autre réponse, sinon que cet hôpital était confié à nos soins; qu'elle n'y avait rien à dire, qu'elle ne pourrait rien y contribuer ». T'einden raad had de magistraat de Zwartzusters willen dwingen om het ziekenhuis te begaan. Maar... nog eens, niet als kloostergemeenschap. Twee of drie zusters zouden elkander in het hospitaal aflossen, en onder het toezicht staan van een leke directrice; maar in hun klooster blijven wonen. 'n Soort meiden dus. De Zwart-

zusters bedankten voor 't aanbod. Het is begrijpelijk dat ze voor zo'n schikking niet veel voelden. Ze gaven als reden voor de weigering, dat ze te weinig talrijk waren. En nog — wat eigenlijk niet juist was — dat ze in de stad waren aanvaard enkel voor de ziekdienst ten huize.

De toestand werd al maar door hachelijker. Den 8 November 1783 zonden pastoor en armmeesters een vertoogschrift aan den keizer. De gelegenheid hiervoor werd geboden door een nieuwe stichting van Marie Reyngoet (5 November). Ze stelde een kapitaal van twaalf honderd gulden beschikbaar voor een mis in de kapel van het hospitaal op Zon- en heiligdagen. Zoiets moest de goedkeuring van de regering krijgen. Maar 't was nog de gelegenheid om over de treurige toestand van het hospitaal te spreken. Zolang de dienst wordt toevertrouwd aan huurlingen, kan het niet gaan. Men moet er verpleegsters hebben « qui s'y dévouent par vocation et par des motifs de charité, plutôt qu'en vue de quelque salaire ». De beste oplossing blijft deze, die een jaar vroeger reeds door de magistraat was voorgeslagen : enkele zusters uit het Sint-Janshospitaal te Brugge ontbieden, om er — en hierin wijkt men af van het voorstel der wetheren — de kern te vormen van een nieuwe communiteit, die, zoals te Brugge, het ziekenhuis zou begaan.

Het verzoekschrift werd, natuurlijk, aan de magistraat doorgezonden « om advies ». Nu moest de bom ontploffen. Dit advies (29 Januari 1784) is noch waardig van toon, noch solied van betoog. Eerst een aanval op juffrouw Reyngoet, de stichtster van het ziekenhuis — de dankbaarheid is niet van deze wereld — « qui a fait dresser cette requête de son chef, et qui l'a fait signer par les dits curé et maîtres de la table des pauvres, leur y a fait tenir un langage qui est démenti par le fait... ». Alsof het daar in het ziekenhuis om ter best ging ! Maar, den 20 December 1782, hadden de heren zelf aan den bisschop geschreven : « sans le secours le plus prompt, cet établissement croulera infailliblement ». Dan een vriendelijkheidje voor pas-

toor en armmeesters. Ze stellen zich voor als waren ze erg bekommerd over den toestand in het ziekenhuis. Maar wat hebben ze voor de inrichting gedaan? « Si quelqu'un s'est mis à la brèche... cela a été notre corps ». Laat ons maar bekennen dat de heren er weinig verstand van hadden: stonden ze op de bres, deze was ver van gestopt, en de inrichting bleef doodbloeden. En nu komt de aap uit de mouw: « Le curé et les ecclésiastiques en général n'ont jamais vu d'un bon œil que feu Sa Majesté d'éternelle mémoire, ait enjoint par l'octroi d'érection... que la direction fut confiée à notre corps, et que les malades y fussent soignés... par des séculiers. Il leur parut que tout établissement de cette nature ne put être confié qu'à des mains ecclésiastiques, et le soin des malades à des religieux ». Men vraagt zich af, waarom de heren dan smeekschriften zonden aan den bisschop, waarom ze gingen aankloppen bij de Zwartzusters en in het hospitaal te Brugge! En of ze niet aan den lijve hadden ondervonden dat, zoals de tegenpartij het beweerde, hun hospitaal, zonder religieuze verpleegsters, naar den ondergang ging!

Nu een aanval op Mgr Brenart. Hij had hen eenvoudig afgescheept en « accablé de politesse ». De heren zeggen ook dat de bisschop hun voorgesteld had bij de regering het overbrengen van het hospitaal van Damme aan te vragen. Maar we zullen dadelijk zien dat Brenart tegen zo'n voorstel heftig gekant was. « Cette réponse caractérisait manifestement que le désir et le but de Monseigneur l'évêque fut de ne vouloir se mêler de notre hospital, que dans le cas que cet établissement fut changé ou érigé en couvent, directement contraire au dispositif de l'octroi d'érection »¹¹. En nu volgt deze bekenenis die boekdelen spreekt, en die, als ze nu maar gemeend was, een zelfveroordeling voor de magistraat zou zijn: « Il nous est fort indifférent que les malades y sont secourus par des reli-

(11) De heren hadden echter vroeger zelf zo'n voorstel gedaan, wanneer ze om Zusters uit het Brugs hospitaal hadden gevraagd. Men ziet duidelijk hoe hier dubbel spel gespeeld wordt.

gieux... ou par d'autres personnes; il nous suffit que les malades y soient bien soignés ». Ze verlangen dus kloosterlingen, want het is door de ondervinding gebleken, dat het hospitaal zonder kloosterzusters niet leefbaar is; maar die kloosterlingen mogen geen kloostergemeenschap vormen: ze moeten, als meiden zonder bezoldiging, staan onder het beheer van een leke directrice door de magistraat aangesteld. En ze vragen dat de Zwartzusters door het landsbestuur zouden verplicht worden om die meiden dienst te aanvaarden. En als ze weigeren? « Si Sa Majesté à l'autorité de supprimer des couvents inutiles — we zijn in de dagen van Jozef II — elle peut étendre et déterminer les devoirs de celles qu'elle conserve pour l'utilité publique... il est incontestable que Sa Majesté a le droit, au cas que ces religieuses refusent de remplir volontairement cette tâche, de les supprimer... ». Het factum moet natuurlijk in zijn historische omgeving geplaatst worden; maar ook met deze verzachtende omstandigheid, is het voor de heren geen stuk waarmee ze goed figuur maken in de geschiedenis.

Het werd aan den bisschop overgemaakt « voor advies ». Het antwoord van Mgr. Brenart (31 Juli 1784) is raak, maar blijft waardig en kalm van toon. Hier is de oud-raadsheer van Mechelen aan 't woord, de man die bij gelegenheid wel kan laten horen dat de handelwijze van de magistraat, ten overstaan van de Reyngoet's, van zijn voorganger Caïmo en van hemzelf niet was wat ze zijn moest; maar nooit vervalt in de bittere en kwetsende bewoordingen, die het factum van de wetheren tot zo'n onbehagelijk stuk literatuur maken. Brenart blijft bij zijn gedacht: de dienst in het hospitaal zou best verzekerd worden door een kloostergemeenschap. Maar juist hiervan wil de magistraat niet. Waar ze religieuzen vragen, dan worden deze gevraagd als meiden. Waarom dan geen gewone leke verpleegsters nemen? Het verschil zal niet zo groot zijn. En nu worden in een Mane-Thekel-Phares, al de voorstellen van de magistraat onderzocht, gewikt, ge-

wogen en te licht bevonden. Het hospitaal van Damme naar Oostende overbrengen? « Ce serait dévestir un plus pauvre pour vestir un moins pauvre ». Damme mag Brenart dankbaar blijven! Deze oplossing, door de magistraat voorgesteld, was overigens zo simpel dat ze niet deugde: het was eenvoudig zich royaal aanstellen op andermans kosten; een systeem dat nog in onze dagen warme verdedigers vindt. Zusters gaan vragen in het hospitaal te Brugge gaat niet: er zijn er maar achttien, waaronder enkele bejaarde, en ze hebben elk jaar van twaalf tot dertien honderd zieken te verzorgen. Daarenboven geen enkele van deze zusters verlangt naar Oostende te gaan. En misschien zou de magistraat te Brugge zich ertegen verzetten. De Zwartzusters te Oostende zijn ook niet talrijk genoeg om den dienst te aanvaarden. Ze hebben daarbij de verpleging ten huize, waarvoor ze met moeite toereikend zijn; zodat, wat men aan de ene kant zou winnen, aan de andere kant zou verloren gaan. Ze voelen er overigens niets voor: een novice wacht van haar geloften af te leggen tot dat de zaak haar beslissing krijgt. Ze zou liever van klooster veranderen dan zich tot den dienst van 't hospitaal verplicht te zien. Men kan ze supprimeren? En dan? Wie is met deze suppressie gebaat? Noch hospitaal, noch huiszieken; de nood zal maar te groter worden. De magistraat heeft nog voorgesteld gesupprimeerde religieuzen aan te spreken om het hospitaal te bedienen. Maar dat belooft geen uitkomst. Eerst zijn er veel ouden van dagen tussen. En dan zijn ze voor zo'n taak niet te vinden. Brenart heeft er velen aangewakkerd om bij hospitaalzusters of Zwartzusters binnen te gaan, maar heeft geen enkele ertoe kunnen bewegen.

Laat de heren van het magistraat, die volstrekte en onbegrensde meesterschap in «hun» hospitaal voor zich opeisen, de zaak zich wat meer ter harte trekken. Hun hospitaal is in een zeer treurige materiële toestand, primitief ingericht en slecht gelegen. Voor een havenstad van betekenis, ontoereikend en minderwaardig. Dat ze hiermee

beginnen. Niet anderen beschuldigen, maar mea culpa slaan. Hadden ze Brenart niet beschuldigd dat hij de kapitalen van de Reyngoet's en van Caïmo in handen hield? Maar dat was volgens de schikking van de gevers. De interesten had de bisschop elk jaar uitbetaald... al was sedert zeven jaar geen rekening meer door de magistraat ingediend.

Het stuk, een zeer uitgebreid betoog, moet nogal indruk gemaakt hebben, want we vinden nergens geen spoor van verder aandringen van de zijde van de magistraat. Misschien zijn de heren op de kneukels getikt geweest door de regering. Den 24 September 1784 kwamen ze klaar met de achterstallige rekeningen voor de periode 1774-1783, en werd de bisschop zeer beleefd uitgenodigd op de audities ervan. Deze gebeurde den 20 October in 't bijzijn van den secretaris van den prelaat. De finantiële toestand was niet slecht: men was meer dan zeventienhonderd florijn te voren.¹²

Maar met de ziekenverpleging bleef men in een sukkelstraatje: meiden en knechten. Den 12 November 1784 liet Mgr Brenart den Oostendenaar, priester Jaak Ocket, die tot dan onderpastoor was op Sint-Gillis te Brugge, naar zijn vaderstad terugkeren, « ad curam pauperum infirmorum in hospitali, juxta desiderium suum¹³ ». Een priester aan de inrichting gehecht, was des te meer gewenst, daar Marie Reyngoet, de laatst-overlevende van de stichtsters, reeds in 1783 een Zondagmis fondeerde in de kapel. Kort na de komst van priester Ocket, den 3 Februari 1785, werd de notariële akte voor deze stichting opgemaakt. Den 20 Januari 1789 gaf Mgr. Brenart de toelating om in de kapel van het hospitaal het Allerheiligste te bewaren. Mr. Ocket stichtte een Armenschool in het hospitaal, en verliet het in 1792 om te Bredene-Molendorp

(12) AAEB.

(13) Ibid. J. Ocket stierf als partoor te Vladsloo, in 1811. Zie over hem: *Eenige pastors van Vladsloo (Bibliotheke van Rond den Heerd)*, 1872, bl. 33.

proost te worden. In 1801 is Pieter Clarysse aalmoezenier in het hospitaal ¹⁴. Den 17 Juli 1829 werd « onder het spelen van den stadsbeiaard » de eerste steen gelegd van 't nieuw hospitaal in de Weststraat en, den 19 Juni 1834, zijn op verzoek der « Regencie » drie zusters uit het Sint-Janshospitaal te Brugge naar Oostende gekomen om het hospitaal te begaan, in plaats van de seculieren die er den dienst verrichtten. Zullen de wetheren van vroeger zich niet in hun graf hebben gekeerd? Als om hun nederlaag meer betekenis te geven was er onder die eerste ploeg een Zuster Robertine Caïmo! In 1874 verhuisde het hospitaal van de Weststraat naar de huidige ruime gebouwen in de nieuwe stadskwartieren, waar de zelfstandig geworden communiteit een grote uitbreiding heeft genomen. Zo is ten slotte de wens verwezenlijkt van twee klaarziende prelaten. Van bisschop Caïmo, die voor « zijn » hospitaal de belangloze toewijding had gewent van een religieuze communiteit. En van zijn opvolger, Mgr Brenart, die reeds in 1784 (31 Juli) had geschreven: « Pour se donner un hôpital, comme il convient à un port de mer, où l'étranger peut être reçu aussi bien que le citoïen, ils (de wetheren) feraient bien... de choisir dans leur nouvelle ville un terrain suffisant... où ils élèveroient un édifice en règle, aiant ses quartiers séparés, des cours spacieuses, où les convalescents puissent respirer l'air,... des potagers,... avec toutes les aisances possibles, et qui appartiennent à un établissement de cette nature ». 't Is maar laat dat men het verstandige van dit groots programma heeft ingezien. Beter laat dan nooit.

M. ENGLISH.

(14) *Ibid.* Clarysse is de latere proost van Blindekens te Brugge, die in 1815 het boekje uitgaf: *Oorsprong en vermaerdheid der kapelle van O. L. V. van het Blinde Lied en Gasthuys gezejd Blindekens binnen Brugge.*